

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Odsjek za psihologiju

**RELACIJA MRAČNE TRIJADE I NIVOA KONSTRUKCIJE:
MEDIJACIJSKA ULOGA STRATEGIJE ŽIVOTNE ISTORIJE
I VREMENSKE PERSPEKTIVE**

Magistarski rad

Kandidatkinja:
Zehida Elezović

Mentorica:
doc. dr. Nina Hadžiahmetović

Sarajevo, 2021.

SADRŽAJ:

1. UVOD	4
1.1. <i>Mračna trijada</i>	4
1.2. <i>Vremenska perspektiva</i>	5
1.3. <i>Strategija životne istorije</i>	7
1.4. <i>Nivo konstrukcije</i>	9
2. CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE	11
3. METODOLOGIJA RADA	13
3.1. <i>Uzorak</i>	13
3.2. <i>Instrumentarij</i>	16
3.2.1. <i>Prljavih dvanaest (Dirty Dozen)</i>	16
3.2.2. <i>Zimbardov upitnik vremenskih perspektiva (ZTPI)</i>	16
3.2.3. <i>Upitnik strategija životne istorije (Mini-K)</i>	17
3.2.4. <i>Obrazac identifikacije ponašanja (BIF)</i>	17
3.2.5. <i>Dijagrami predikcije lokalnih i globalnih trendova</i>	18
3.3. <i>Postupak</i>	19
4. REZULTATI	19
4.1. <i>Deskriptivna statistika</i>	19
4.2. <i>Povezanost mračne trijade sa vremenskom perspektivom, životnom strategijom i nivoom konstrukcije</i>	25
4.3. <i>Medijacijski modeli relacije mračne trijade i nivoa konstrukcije</i>	26
4.3.1. <i>Vremenske perspektive kao medijatori između mračne trijade i nivoa konstrukcije</i>	27
4.3.1.1. <i>Vremenske perspektive i BIF</i>	27
4.3.1.2. <i>Vremenske perspektive i Dijagrami predikcije lokalnih i globalnih trendova</i>	31
4.3.2. <i>Strategija životne istorije kao medijator između mračne trijade i nivoa konstrukcije</i>	35
4.3.2.1. <i>Mini-K i BIF</i>	35
4.3.2.2. <i>Mini-K i Dijagrami predikcije lokalnih i globalnih trendova</i>	37
5. DISKUSIJA	39
5.1. <i>Ograničenja studije</i>	44
5.2. <i>Preporuke za poboljšanje studije</i>	47
5.3. <i>Praktične implikacije</i>	48
6. ZAKLJUČAK	49
7. LITERATURA	49
8. PRILOZI	55

Naslov rada: Relacija mračne trijade i nivoa konstrukcije: medijacijska uloga strategije životne istorije i vremenske perspektive

Ime i prezime studentice: Zehida Elezović

Sažetak: Budući da ne postoje istraživanja koja ispituju mračnu trijadu, vremensku perspektivu, strategiju životne istorije i nivo konstrukcije u jednom modelu, ova studija to nastoji učiniti. U skladu s tim, postavljena su tri cilja istraživanja. Prvi cilj istraživanja jeste ispitati povezanost između mračne trijade, strategije životne istorije, vremenske perspektive i nivoa konstrukcije. Drugi cilj jeste ispitati medijacijske efekte strategije životne istorije i vremenske perspektive u relaciji između dimenzija mračne trijade i nivoa konstrukcije. Treći, a i posljednji cilj istraživanja, jeste testirati održivost medijacijskog modela vremenske perspektive i strategije životne istorije u odnosu mračne trijade i nivoa konstrukcije. Istraživanje je provedeno na uzorku opće populacije. Ukupno je učestvovalo 609 ispitanika, od čega 510 žena i 99 muškaraca. Prosječna dob je $M=32.45$ godina, sa standardnom devijacijom $SD=10.7$. U istraživanju je korišteno pet instrumenata: Prljavih dvanaest (Dirty Dozen), Zimbardov inventar vremenskih perspektiva (ZTPI), Upitnik strategije životne istorije (Mini-K) i mjere nivoa konstrukcije: Obrazac identifikacije ponašanja (BIF) i Dijagrami predikcije lokalnih i globalnih trendova. Istraživanje je, zbog okolnosti uzrokovanih pandemijom COVID-19, provedeno online, putem platforme google forms. Ispitani su standardni deskriptivni parametri: aritmetička sredina, standardna devijacija, minimalne i maksimalne vrijednosti skorova, te procjena normalnosti i simetričnosti distribucija korištenih varijabli. Također su provedene i korelacijska i medijacijska analiza. Medijacijska analiza je provedena na četiri odvojena medijacijska modela s obzirom na vrstu medijatora i vrstu izlaznih varijabli. Osobe kod kojih su dimenzije mračne trijade izraženije, više koriste brze strategije preživljavanja i manje koriste apstraktni nivo konstrukcije. Medijacijski modeli vremenske perspektive i strategije životne istorije u odnosu mračne trijade i nivoa konstrukcije su podešeni, odnosno ne odstupaju statistički značajno od očekivanog modela.

Ključne riječi: mračna trijada, vremenske perspektive, strategija životne istorije, nivo konstrukcije, medijacijski modeli

1. UVOD

Veliki broj diktatora poput Hitlera i Staljina, te serijskih ubojica su posjedovali neke maliciozne karakteristike ličnosti. U današnjem svijetu određeni procenat ljudi krši socijalne norme i moralne vrijednosti, tako što se uključuje u transgresivna ponašanja poput laganja, varanja, zavaravanja, krađe i zlostavljanja (Ariely, 2013; prema Muris, Merckelbach, Otgaar i Meijer, 2017). Ta ponašanja karakteriziraju socijalno-manevolentne i averzivne osobine koje se zajedničkim imenom zovu osobinama mračne trijade. Iako se ova ponašanja u društvu smatraju nepoželjnim, u medijima možemo pronaći mnoštvo likova sa ovim karakteristikama, poput Gregory Housea, Batmana i/ili James Bonda (Jonason, Webster, Schmitt, Li i Crysel, 2012).

1.1. Mračna trijada

Među socijalno-averzivnim osobinama ličnosti, tri su privukle najviše empirijske pažnje: makijavelizam, narcisoidnost i psihopatija koje se jednim imenom nazivaju osobinama mračne trijade (Paulhus i Williams, 2002). Narcisoidnost karakterizira visoki osjećaj grandioznosti (Schreiber i Marcus, 2020), superiornosti, dominantnosti i važnosti (Stolarski, Czarna, Malesza i Szymańska, 2017). Pojedinci sa visokim nivoom narcisoidnosti se uglavnom fokusiraju na sebe (Stolarski i sur., 2017). Psihopatiju karakterizira impulzivnost, antisocijalno ponašanje, te manjak empatije i žaljenja (Hare, 1983; prema Koehn, Okan i Jonason, 2018). Konstrukt psihopatije je originalno razvijen za kliničke potrebe pri dijagnosticiranju antisocijalnih pojedinaca. Makijavelizam se opisuje kao dispozicijska tendencija za manipuliranjem i eksploatacijom drugih (Ashton, Lee i Son, 2000). Karakterizira ga obmanjujući, materijalistički, neemocionalni i sebičan stav (Láng i Lénárd, 2015).

Iako se osobine mračne trijade razlikuju jedna od druge, dijele iste karakteristike manipulativnosti i bešćutnosti (Paulhus, 2014; prema Trahair, Baran, Flakus, Kowalski i Rogoza, 2020). U istraživanju koje je ispitalo u kojoj se mjeri individualne razlike u osobinama mračne trijade mogu pripisati genetskim ili okolinskim faktorima, otkriveno je da psihopatija i narcisoidnost imaju umjerenu do veliku nasljednu komponentu. Makijavelizam je donekle nasljedan, ali u odnosu na druge dvije osobine, pod najvećim je utjecajem okoline (Vernon, Villani, Vickers i Harris, 2008). Narcisoidnost, psihopatija i makijavelizam se vide kao dispozicije za upuštanje u antisocijalna i

samointeresna ponašanja kako bi pojedinac postigao ciljeve u privatnom ili profesionalnom životu (Koehn i sur., 2018). Osobine mračne trijade dijele neke karakteristike, međutim bez obzira na to što su povezane, riječ je o različitim konstruktima koji sadrže različite intrapersonalne faktore (Jones i Paulhus, 2011). Sve osobine mračne trijade su povezane sa fokusom na sadašnjost, osjetljivošću na nagrade, hedonističkim vrijednostima, ograničenom empatijom, izraženim motivom za moć, te sadističkim tendencijama (Koehn i sur., 2018).

Mračna trijada se također manifestuje i u specifičnom obrascu percepcije vremena. Multiple linearne regresijske analize su pokazale da su sve osobine mračne trijade pozitivno i nezavisno povezane sa vremenskim perspektivama orijentiranim na sadašnjost. Tačnije, makijavelizam je pozitivno povezan sa vremenskom perspektivom fatalističke sadašnjosti, a psihopatija i narcisoidnost su pozitivno povezane sa vremenskom perspektivom hedonističke sadašnjosti. Makijavelizam i psihopatija su pozitivno povezani sa vremenskim perspektivama negativnog pogleda na prošlost, čiji uzrok mogu biti negativna životna iskustva ili pokazatelj da se ovi pojedinci više fokusiraju na negativna, nego na pozitivna prošla iskustva. Još jedan bitan nalaz jeste negativna povezanost psihopatije sa futurističkom orijentacijom, što sugerira da pojedinci koje postižu visoke rezultate na skali psihopatije ignoriraju buduće posljedice svojih djela (Birkás i Csathó, 2015).

1.2. Vremenska perspektiva

Vremenska perspektiva se definira kao psihološka dimenzija vremena zasnovana na automatskoj kategorizaciji ličnih iskustava u vremenski okvir prošlosti, sadašnjosti i budućnosti (Zimbardo i Boyd, 1999). To je često nesvjestan proces, gdje se kontinuirana lična i društvena iskustva pripisuju vremenskim kategorijama ili okvirima kako bi se uspostavio red, koherentnost i dalo značenje tim iskustvima. Vremenske perspektive vrše dinamičan utjecaj na mnoge važne prosudbe, odluke i djelovanja. Za neke ljude, dinamičan utjecaj vremenskih perspektiva dolazi iz prošlosti, od prisjećanja koja mogu biti nostalgичna i pozitivna ili traumatična, averzivna i negativna. Takav fokus na prošlost može značajno utjecati na interpretaciju i odgovor na trenutnu situaciju u kojoj se donose odluke. Za druge ljude, utjecaj dolazi od očekivanja iz

sadašnjosti ili anticipacije događaja koji će se desiti u budućnosti (Zimbardo i Boyd, 1999).

Kako bi postojao adekvatan način mjerenja vremenskih perspektiva, Zimbardo i Boyd su model vremenskih perspektiva operacionalizirali kreiranjem Zimbardovog inventara vremenskih perspektiva (Zimbardo Time Perspective Inventory - ZTPI; Zimbardo i Boyd, 1999). Konfirmatorna faktorska analiza je pokazala da vremensku perspektivu predstavlja pet latentnih faktora. Prvi faktor je *negativna prošlost* i predstavlja generalno negativan, averzivan pogled na prošlost. Ovakav pogled na prošlost može biti posljedica stvarnih neugodnih ili traumatičnih iskustava, negativne rekonstrukcije benignih događaja ili njihova kombinacija. Drugi faktor, *hedonistička sadašnjost*, opisuje hedonističan i riskantan stav prema vremenu i životu. Odnosi se na orijentaciju prema trenutnom zadovoljstvu sa malo brige o budućim posljedicama. Treći faktor reflektira *generalnu orijentaciju prema budućnosti*, pri čemu dominira težnja za budućim ciljevima i nagradama. Četvrti faktor, *pozitivna prošlost*, se odnosi na pogled prema prošlosti koji reflektira topao, sentimentalni stav. Peti i posljednji faktor jeste *fatalistička sadašnjost*, odnosno, fatalistički, bespomoćni i beznadežni stav prema budućnosti i životu (Zimbardo i Boyd, 1999).

U kontekstu mračne trijade i iskustava iz djetinjstva, narcisoidne osobe su osjetljive na pozitivna iskustva iz djetinjstva, dok su osobe sa osobinama psihopatije i makijavelizma osjetljive na negativne uvjete iz djetinjstva. Tako narcisoidne osobe vide prošlost u pozitivnijem svjetlu, za razliku od osoba sa dominantne druge dvije osobine mračne trijade koje imaju negativan stav o prošlosti. Ovo sugerira da teškoće u djetinjstvu mogu aktivirati psihopatiju i makijavelizam, dok 'preugodna' djetinjstva mogu aktivirati narcisoidnost (Jonason, Sitnikova i Oshio, 2018). Poveznica koja postoji između mračne trijade i vremenskih perspektiva može ukazivati na strategiju životne istorije koje koriste pojedinci sa izraženim osobinama mračne trijade.

Teorija životne istorije je evolucijska teorija koja predviđa da će se osobine ličnosti grupirati na način koji nije slučajan i nastati kao adaptacije na rješavanje zadataka, s obzirom na surovost ili nestabilnost socioekoloških uvjeta sa kojima se osoba nosi u ranoj dobi. Nepredvidljivi uvjeti stvaraju brze strategije preživljavanja, a predvidljivi uvjeti mogu utjecati na razvoj spore strategije preživljavanja (Kaplan i Gangestad, 2005; prema Stolarski i sur., 2017). Pojedinci, koji su odrasli u nesigurnom i

nepredvidivom okruženju, gdje resursi nisu dostupni, su usmjereni na neposredno zadovoljavanje poriva i biraju trenutne nagrade naspram budućih. Takvi pojedinci koriste kratkoročne, riskantnije strategije preživljavanja. Ljudi koji su odrasli u predvidivoj, sigurnoj okolini sa pristupačnim resursima, su više usmjereni na budućnost, te biraju dugoročne, spore strategije preživljavanja (Kruger, Reischl i Zimmerman, 2008). Istraživanja pokazuju da pojedinci kod kojih su izražene osobine mračne trijade koriste brze strategije životne istorije (Jonason, Koenig i Tost, 2010).

1.3. Strategija životne istorije

Teorija životne istorije je eksplanatorni okvir koji je nastao iz evolucijskih znanosti, opisuje kako i zašto nastaju varijacije u fenotipima između vrsta i kako se fenotipske varijacije prevode u varijacije u sposobnosti (Stearns, 1992; prema Copping, Campbell i Muncer, 2014). Fokusira se na analiziranje individualnih razlika u strategijama životne istorije koje čine sveobuhvatne faktore razvoja i ponašanja koje utječu na mnoge aspekte kvalitete života, poput zdravlja, stabilnosti veze, ekonomskog uspjeha. Ključne jedinice u analizi teorije životne istorije su osobine životne istorije: stopa reprodukcije i pridruženi obrasci rasta, starenja i roditeljskog ulaganja, npr. veličina potomstva, veličina ulaganja po potomku, vrijeme prve reprodukcije i slično (Brumbach, Figueredo i Ellis, 2009).

Strategija životne istorije ima tri osnovna indikatora: biološki, bihevioralni i kulturalni. U pogledu sporih životnih strategija, biološke osobine bi bile duži životni vijek i kvalitetno potomstvo, bihevioralne su dugotrajno planiranje i roditeljsko ulaganje, a kulturalne su korištenje kontracepcije, razvoj vještina, štednja (Brumbach i sur., 2009). Teorija životne istorije opisuje i razlike u količini bioenergetskih i materijalnih resursa koji su raspodijeljeni na napore preživljavanja (resursi posvećeni kontinuiranom preživljavanju) i reproduktivne napore koji se odnose na posvećenost parenju ili roditeljstvu (Jonason i sur., 2010). Zbog ograničenih resursa, pojedinci su prinuđeni da donose odluke o reprodukciji koje imaju određene prednosti i nedostatke (Međedović, 2016). Organizmi mogu ulagati tjelesne napore i odlagati reprodukciju (favoriziraju rast i zdravlje po cijenu kraćeg perioda za reprodukciju), što predstavlja sporu strategiju životne istorije, dok drugi favoriziraju ranu i brzu reprodukciju po

cijenu zdravlja i kvalitete života djece, što predstavlja brzu strategiju životne istorije (Copping i sur., 2014).

Uvjeti koji utječu na razvijanje različitih strategija životne istorije su: surovost okoline i nivo nepredvidljivosti. Surova okolina generalno opisuje fizičko opterećenje organizma. Uvjeti surove okoline povećavaju morbiditet i mortalitet, a mogu biti stvoreni uvjetima poput oskudice resursa, prevalencijom patogena, ekstremnim klimatskim uvjetima, predatorskim prijetnjama (Winterhalder i Leslie, 2002; prema Brumbach i sur., 2009). Neki od pokazatelja surovosti i nepredvidljivosti okoline koji utječu na razvoj strategija životne istorije su: veza na relaciji roditelj-dijete, stopa smrtnosti, odnosi sa vršnjacima, socioekonomski status i stabilnost porodice (Ellis, Figueredo, Brumbach i Schlomer, 2009). Pored pokazatelja koji se odnose na međuljudske i porodične aspekte, postoje i pokazatelji koji se odnose na psihološke procese i ponašanja. Tako se pojedinci fokusiraju na nagrade koje mogu odmah dobiti, jer smatraju da nagrade neće biti dostupne kasnije, zbog njihove percepcije nesigurne i nepredvidljive budućnosti (White, 2011).

Mračna trijada je integrirana u evolucionarni okvir, a to pokazuju istraživanja koja su provedena sa ciljem ispitivanja teorije životne istorije (Wilson, 1975; prema Koehn i sur., 2018). Istraživanje koje su proveli Jonason i suradnici (2010) je pokazalo da psihopatija najbolje reflektira korištenje brzih strategija životne istorije. Objašnjenje ovih rezultata se može pronaći u tome što osobe sa izraženom psihopatijom izvještavaju o nižim nivoima samokontrole (Jonason i sur., 2010). Istraživanja koja su ispitivala osobine mračne trijade i strategije životne istorije su nailazila na teškoće zbog neusklađenosti rezultata. Neusklađenost se javljala jer nije bilo jasno da li narcisoidnost pripada brzom ili sporom strategiji životne istorije (Manson, 2020). Ovo se može pojasniti razlaganjem narcisoidnosti na sastavne dijelove. Neke osobine narcisoidnosti, poput eksploatacije i impulzivnosti, koje se vežu za sastavne dijelove psihopatije i makijavelizma, povezuju se sa karakteristikama brzih strategija životne istorije. Za spore strategije životne istorije specifične su karakteristike narcisoidnosti poput pretencioznosti, te dominantne osobine psihopatije poput autoritarnosti (McDonald, Donnellan i Navarrete, 2012). Za makijavelizam se veže negativna percepcija prošlosti. Psihološko zlostavljanje u djetinjstvu je pozitivno povezano sa makijavelizmom (Láng i Lénárd, 2015). To sugerira da negativno iskustvo u djetinjstvu potiče osobe sa

izraženim makijavelizmom na korištenje brzih životnih strategija (Láng i Lénárd, 2015). Dakle, osobe koje su odrasle u sigurnim, predvidivim okolnostima koriste spore strategije životne istorije, što znači da odustaju od trenutne reprodukcije u korist buduće reprodukcije. Takvi pojedinci izlaze iz trenutnog konteksta i ponašaju se u skladu sa globalnim zahtjevima poput planiranja budućnosti što je potrebno za izvršenje spore strategije životne istorije (White, 2011). Ova saznanja omogućuju poveznicu mračne trijade i životnih strategija sa teorijom nivoa konstrukcije.

Teorija nivoa konstrukcije (CLT; Construal Level Theory, Trope i Liberman, 2003) pretpostavlja da se isti objekat ili događaj može konstruirati na više nivoa apstrakcije. Pojedinci mogu koristiti apstraktnije modele konstrukcije ili visoki nivo konstrukcije, koji predstavljaju informacije o udaljenim, budućim događajima. Konkretni modeli konstrukcije ili niski nivoi konstrukcije predstavljaju informacije o događajima iz bližeg vremenskog perioda (Trope i Liberman, 2003). Brze strategije životne istorije nastaju u okrutnim i nepredvidivim uvjetima gdje je budućnost nesigurna i pojedinci trebaju obratiti pažnju na kontekst kako bi preživjeli. Ovome korespondiraju niski, konkretni nivoi konstrukcije koji potiču pojedince da djeluju odmah, omogućujući im fleksibilnost da djeluju lokalno. Znači, da bi pojedinci koji preuzimaju spore strategije životne istorije trebali da češće koriste visoke nivoe konstrukcije koji pomažu u prevazilaženju trenutne situacije radi planiranja budućnosti. Pojedinci sa brzim strategijama životne istorije bi trebali češće koristiti niske nivoe konstrukcije koji im pomažu u praćenju njihove surove i nepredvidive okoline (White, 2011).

1.4. Nivo konstrukcije

Nizak, konkretan nivo konstrukcije sastoji se od konkretne konceptualizacije koja obuhvata podređena, kontekstualna obilježja i prenosi jedinstvene i slučajne informacije o objektu ili događaju. Visoki, apstraktni nivo konstrukcije se sastoji od apstraktnih konceptualizacija koje se odnose na nadređena, centralna obilježja i prenose generalno značenje objekta ili događaja. Tako, čitanje rada, može da se konceptualizuje u konkretnim terminima - praćenje redova ili apstraktnim terminima - stjecanje znanja (White, 2011). Niski, konkretni nivo konstrukcije se odnosi na izvršenje radnje, detalje izvršenja, npr. pozvoniti bi značilo pritisnuti zvono, dok se apstraktni, visoki nivo

konstrukcije, odnosi na to zašto se neka akcija izvodi, koji su motivi i značenje iza te akcije, npr. pozvoniti znači provjeriti da li je neko kod kuće (Vallacher i Wegner, 1989).

Nivo konstrukcije je povezan sa psihološkom distancom. Ljudi su sposobni da misle o budućnosti, prošlosti, mjestima, perspektivi drugih ljudi i slično. Nivo konstrukcije sugerira da to činimo formiranjem apstraktnih mentalnih konstrukcija udaljenih objekata. Psihološka distanca je subjektivno iskustvo koje je blizu ili daleko od selfa "ovdje i sada". Nivo konstrukcije se veže za četiri dimenzije psihološke distance: *vremensku* (konkretni nivo konstrukcije – sadašnjost; apstraktni nivo konstrukcije – prošlost ili budućnost), *prostornu* (konkretni nivo konstrukcije – ovdje; apstraktni nivo konstrukcije – daleko), *socijalnu* (konkretni nivo konstrukcije – prijatelji; apstraktni nivo konstrukcije – stranci) i *hipotetičku* distancu (konkretni nivo konstrukcije – sigurno; apstraktni nivo konstrukcije – moguće). Kroz sve četiri dimenzije, psihološka blizina je povezana sa niskim, konkretnim nivoom konstrukcije, a psihološka distanca je povezana sa visokim, apstraktnim nivoom konstrukcije (Trope i Liberman, 2010). Istraživanje Bar-Anana, Libermana i Tropea (2006) ispituje vezu između psihološke distance i nivoa konstrukcije na čisto konceptualnom nivou. Ispitali su da li se riječi koje indiciraju psihološku blizinu asociraju sa riječima koje indiciraju konkretnost, a riječi koje indiciraju psihološku distancu sa riječima koje indiciraju apstraktnost. Rezultati su pokazali da ljudi imaju tendenciju asociranja psihološke blizine sa niskim, konkretnim nivoima konstrukcije i psihološku distancu sa visokim, apstraktnim nivoima konstrukcije. Ova studija je prva koja je ispitala sve vrste psihološke distance sa istom metodom i demonstrirala slične rezultate na sve četiri dimenzije.

S obzirom na navedena istraživanja i teorijske postavke, crte mračne trijade se reflektuju u načinu na koji pojedinac vrednuje vremenske perspektive, kako koristi strategije životne istorije, ali i kako konceptualizuje stvarnost. Uvjeti u djetinjstvu mogu poslužiti kao okidači razvoja osobina mračne trijade kod ljudi: psihopatije, makijavelizma i narcisoidnosti. S obzirom na (ne)ugodnost iskustava iz prošlosti ljudi imaju određeni način gledanja na vremenske perspektive. Vremenske perspektive imaju jak, ali nepoznat utjecaj na ljudsko ponašanje, za koje neki pretpostavljaju da ima veze sa prošlim iskustvima, koja nadalje utječu na gledanje ostalih vremenskih tačaka. Zimbardo i Boyd (1999) su ispitivanjem vremenskih perspektiva otkrili 5 latentnih

faktora: pozitivna prošlost, negativna prošlost, hedonistička sadašnjost, fatalistička sadašnjost i futurizam (Zimbardo i Boyd, 1999). Osobe sa izraženim osobinama psihopatije i makijavelizma imaju negativan pogled na prošlost, uživaju u sadašnjosti i ne brinu o budućnosti. Narcisoidne osobe imaju pozitivan pogled na prošlost (Jonason i sur., 2018). Osobe koje su usmjerene na sadašnjost i biraju trenutne nagrade, naspram budućih, se upuštaju u rizičnija ponašanja i preferiraju kratkoročne, brze strategije preživljavanja. Osobe sa izraženim osobinama mračne trijade češće biraju ponašanja povezana sa brzim strategijama životne istorije (Jonason i sur., 2010). Brze strategije životne istorije nastaju u okrutnim i nepredvidivim uvjetima gdje je budućnost nesigurna i pojedinci trebaju obratiti pažnju na kontekst kako bi preživjeli. Ovome korespondiraju niski, konkretni nivoi konstrukcije koji potiču pojedince da djeluju odmah, omogućujući im fleksibilnost da djeluju lokalno (White, 2011). Veza između strategija životne istorije i nivoa konstrukcije ima važne implikacije za evolucijske biologe, ali i za socijalne psihologe. Teoretičari strategija životne istorije su uspješno povezali elemente surove i nepredvidljive okoline sa mnogim biološkim ishodima, kao što su dob prve menstruacije, veličina tijela i životni vijek (Wilson i Daly, 1997; prema White, 2011), međutim, rijetko su ispitivani psihološki ishodi (White, 2011).

Ipak, ne postoje studije koje povezuju sve četiri varijable u jednom modelu. Nije ispitano kako osobine mračne trijade utječu na nivo konstrukcije. Nepoznato je da li dimenzije mračne trijade mogu neovisno predvidjeti nivo konstrukcije ili je to moguće samo kroz medijacijsku ulogu vremenske perspektive i strategije životne istorije. Ovaj rad istražuje povezanost mračne trijade, vremenskih perspektiva, strategije životne istorije i nivoa konstrukcije, te pokušava otkriti postojanje utjecaja mračne trijade na nivo konstrukcije.

2. CILJEVI, PROBLEMI I HIPOTEZE

Budući da ne postoje istraživanja koja ispituju mračnu trijadu, vremensku perspektivu, strategiju životne istorije i nivo konstrukcije u jednom modelu, ova studija to nastoji učiniti. U skladu s tim, postavljena su tri cilja istraživanja. Prvi cilj istraživanja jeste ispitati povezanost između mračne trijade, strategije životne istorije, vremenske perspektive i nivoa konstrukcije. Drugi cilj jeste ispitati medijacijske efekte strategije životne istorije i vremenske perspektive u relaciji između dimenzija mračne

trijade i nivoa konstrukcije. Treći, a i posljednji cilj istraživanja, jeste testirati održivost medijacijskih modela vremenske perspektive i strategije životne istorije u odnosu mračne trijade i nivoa konstrukcije.

U skladu sa ciljevima istraživanja, postavljeni su sljedeći problemi istraživanja:

1. Utvrditi stepen i smjer povezanosti između dimenzija mračne trijade (psihopatije, makijavelizma i narcisoidnosti), strategije životne istorije, vremenske perspektive (pozitivne prošlosti, negativne prošlosti, hedonističke sadašnjosti, fatalističke sadašnjosti i futurizma) i nivoa konstrukcije.
2. Utvrditi indirektnu relaciju između mračne trijade i nivoa konstrukcije posredovanu vremenskom perspektivom i posredovanu strategijom životne istorije.
3. Utvrditi da li modeli relacije mračne trijade i nivoa konstrukcije višestruko posredovani vremenskom perspektivom i posredovani strategijom životne istorije odstupaju statistički značajno od teorijskog modela, odnosno utvrditi stepen podešenosti predloženih modela.

U skladu sa ciljevima i problemima istraživanja, te na temeljima spoznaja u do sada provedenim istraživanjima, postavljene su sljedeće hipoteze:

- H1. Crte mračne trijade, strategija životne istorije, vremenska perspektiva i nivo konstrukcije će biti statistički značajno povezani na sljedeći način:
- H1.a. Očekuje se negativna korelacija crta mračne trijade sa sporom strategijom životne istorije i apstraktnim nivoom konstrukcije. Očekuje se i da će spora životna strategija biti povezana sa apstraktnim nivoom konstrukcije.
- H1.b. Očekuje se pozitivna korelacija crta mračne trijade sa vremenskom perspektivom hedonističke i fatalističke sadašnjosti, a negativna korelacija sa futurizmom. Pored toga, očekuje se i pozitivna korelacija psihopatije i makijavelizma sa vremenskom perspektivom negativne prošlosti i pozitivna korelacija narcisoidnosti sa pozitivnom prošlošću.
- H2. Očekuje se da će strategija životne istorije i vremenska perspektiva biti statistički značajni medijatori između dimenzija mračne trijade i nivoa konstrukcije na način da će:

- H2.a. psihopatija, makijavelizam i narcisoidnost imati indirektan negativan efekat na apstraktni nivo konstrukcije. Konkretno, crte mračne trijade će biti negativno povezane sa sporom životnom strategijom, a spora životna strategija će biti pozitivno povezana sa apstraktnim nivoom konstrukcije.
- H2.b. Očekuje se da će crte mračne trijade imati negativan indirektni efekat na apstraktni nivo konstrukcije preko vremenske perspektive na sljedeći način:
- H2.1b. psihopatija i makijavelizam će biti pozitivno povezane sa hedonističkom sadašnjošću i negativnom prošlošću, a hedonistička sadašnjost i negativna prošlost će biti negativno povezane sa apstraktnim nivoom konstrukcije.
- H2.2b. psihopatija i makijavelizam će biti negativno povezane sa pozitivnom prošlošću i futurizmom, a pozitivna prošlost i futurizam će biti pozitivno povezani sa apstraktnim nivoom konstrukcije.
- H2.3b. makijavelizam će biti pozitivno povezan sa fatalističkom sadašnjošću, a fatalistička sadašnjost će biti negativno povezana sa apstraktnim nivoom konstrukcije.
- H2.4b. očekuje se i pozitivan indirektni efekat narcisoidnosti na apstraktni nivo konstrukcije preko pozitivne prošlosti. Konkretno, narcisoidnost će biti povezana sa pozitivnom prošlošću, a pozitivna prošlost će biti pozitivno povezana sa apstraktnim nivoom konstrukcije.
- H3. Očekuje se da će medijacijski modeli vremenske perspektive i strategije životne istorije u odnosu mračne trijade i nivoa konstrukcije biti podešeni, odnosno da neće statistički značajno odstupati od očekivanog modela.

3. METODOLOGIJA RADA

3.1. Uzorak

Istraživanje je provedeno na uzorku opće populacije. Od 720 ispitanika, 111 je isključeno iz budućih analiza, pa je broj ispitanika na kojima su izvršene dalje analize iznosio 609. Od 111 isključenih ispitanika, 107 nisu pažljivo ispunjavali upitnik (nisu dali tačan odgovor na kontrolno pitanje), 2 ispitanika su bila maloljetna, 1 ispitanik nije dao saglasnost i 1 ispitanik je isključen pod sumnjom manipulacije podataka. U nastavku slijede tablice sa prikazom sociodemografskih podataka.

Tablica 1
Spol ispitanika

SPOL	N=609
Žene	510
Muškarci	99

Tablica 2
Frekvencije dobi ispitanika

DOB	FREKVENCIJA (f)
18-25	203
26-30	114
31-35	86
36-40	75
41-45	54
46-50	35
51-55	20
56-60	14
61-65	4
66-76	4

Tablica 3
Mjere centralne tendencije za dob

Mjere	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>
Vrijednosti	32.45	10.70	18	76

M – aritmetička sredina; *SD* – standardna devijacija; *Min* – minimalna vrijednost; *Max* – maksimalna vrijednost;

Tablica 4
Države u kojima ispitanici žive

DRŽAVA	f
Austrija	9
Bosna i Hercegovina	521
Crna Gora	2
Hrvatska	43
Njemačka	10
Slovenija	12
Srbija	3
Švicarska	2
Turska	2
Druge	5

Tablica 5
Stepen obrazovanja

STEPEN OBRAZOVANJA	f
Završena osnovna škola	12
Završena srednja škola	213
Završena viša ili visoka stručna sprema (VŠS, VSS)	129
Završen prvi ciklus visokog obrazovanja (Bachelor)	137
Završen drugi ciklus visokog obrazovanja (Master)	109
Završen treći ciklus visokog obrazovanja (Doktorat)	4
Drugo	4

Budući da je veliki broj ispitanika koji su sudjelovali u ovom istraživanju, postoji i veliki broj zanimanja kojima se oni bave, a koja su grupirana u kategorije (Tablica 6).

Tablica 6
Zanimanja

ROD ZANIMANJA ¹	f
Funkcioneri i članovi zakonodavnih tijela, funkcioneri državnih tijela, direktori	10
Stručnjaci i naučnici	284
Tehničari i druga stručna zanimanja	82
Uredski i šalterski službenici	9
Uslužna i trgovačka zanimanja	42
Poljoprivredni, lovno-uzgojni, šumski i ribarski radnici	1
Zanimanja za neindustrijski način rada u proizvodnji	7
Rukovaoci mašinama, vozilima i sastavljači proizvoda	2
Jednostavna zanimanja	2
Učenici i student	132
Penzioneri	8
Nesvrstano	16
Nezaposleni	10
Nije navedeno	4

Kao što se može vidjeti u prikazanim tablicama, veći broj ispitanika su bile žene, a raspon dobi kod ispitanika se kreće od 18 do 25 godina ($M=32.45$; $SD=10.7$). Većina ispitanika je iz Bosne i Hercegovine. Što se tiče stepena obrazovanja, najveća je frekvencija osoba sa završenom srednjom školom. Međutim, treba uzeti u obzir da je upitnik ispunio i veliki broj studenata koji nisu još završili prvi ciklus obrazovanja. U odnosu na zanimanja, najveći broj ispitanika pripada rodu zanimanja u koji spadaju stručnjaci i naučnici.

¹ Klasifikacije zanimanja su preuzete iz Standardne klasifikacije zanimanja na tržištu rada u Federaciji Bosne i Hercegovine - <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2004/odluke/dodatak%20odluci%20183.pdf> preuzeto 05.04.2021. u 15:00.

3.2. Instrumentarij

U istraživanju su korišteni sljedeći instrumenti: Prljavih dvanaest (Dirty Dozen), Zimbardov inventar vremenskih perspektiva (ZTPI), Upitnik strategija životne istorije (Mini-K) i mjere nivoa konstrukcije: Obrazac identifikacije ponašanja (BIF) i Dijagrami predikcije lokalnih i globalnih trendova. U ovom istraživanju su provjerene metrijske karakteristike svih instrumenata.

3.2.1. Prljavih dvanaest (Dirty Dozen)

Ispitivanje mračne trijade je veoma popularno u istraživanjima, međutim, postoji jedan veliki nedostatak. Upitnici mračne trijade sadrže veliki broj čestica i to otežava provođenje istraživanja. Autori Jonason i Webster (2010) su pronašli rješenje razvijanjem efikasne skale mračne trijade koja se sastoji od 12 čestica i naziva se Prljavih dvanaest (Dirty Dozen; Jonason i Webster, 2010, adaptirali Dinić, Petrović i Jonason, 2018). U ovom istraživanju je korištena skala jezički prilagođena B/H/S jezicima (prilog br. 1). Ova skala ispituje (ne)izraženost dimenzija mračne trijade - narcisoidnosti, psihopatije i makijavelizma, gdje za svaki konstrukt postoje četiri stavke (Jonason i Webster, 2010). Čestice se vrednuju na sedmostepenoj Likertovoj skali pri čemu 1 znači - nimalo se ne slažem, a 7 - u potpunosti se slažem. Unutarnja konzistencija za narcisoidnost varira od 0.78 do 0.88, za psihopatiju od 0.62 do 0.86, a za makijavelizam od 0.67 do 0.90 (Goodboy i Martin, 2015; Jonason i Webster, 2010; Jonason i sur., 2010; Li i Czarna, 2013; Maples, Lamkin i Miller, 2014). Pouzdanost skale Prljavih dvanaest varira od $\alpha=0.83$ do $\alpha=0.90$ (Gamache, Savard i Maheux-Caron, 2018; Jonason i Webster, 2010; Li i Czarna, 2013). Pouzdanost skale Prljavih dvanaest u ovom istraživanju je iznosila $\alpha=0.83$. Unutarnja konzistencija subskale makijavelizma iznosila je $\alpha=0.82$, psihopatije $\alpha=0.61$, a narcisoidnosti $\alpha=0.79$.

3.2.2. Zimbardov upitnik vremenskih perspektiva (ZTPI)

Zimbardov inventar vremenskih perspektiva (Zimbardo Time Perspective Inventory; Zimbardo i Boyd, 1999) se temelji na teoretskoj osnovi, analizama, fokus-grupama i slično. Originalni upitnik se sastoji od 56 čestica i čestice se vrednuju na Likertovoj petostepenoj skali, gdje je 1 - uopće se ne odnosi na mene, a 5 - u potpunosti se odnosi na mene (Zimbardo i Boyd, 1999). Za potrebe ovog istraživanja korištena je

skraćena verzija ovog upitnika, koji ima 15 čestica, pri čemu su tri čestice povezane sa svakim od latentnih faktora vremenske perspektive - pozitivne prošlosti, negativne prošlosti, hedonističke sadašnjosti, fatalističke sadašnjosti i futurizma (Košťál, Klicperová-Baker, Lukavská i Lukavský, 2016). Korištena je hrvatska verzija skale (Bunjevac i sur., 2009) (prilog br. 2). Unutarnja konzistencija subskala iznosi: pozitivna prošlost $\alpha=0.68$, negativna prošlost od 0.71 do 0.84, hedonistička sadašnjost od 0.73 do 0.78, fatalistička sadašnjost od 0.69 do 0.72 i futurizam od 0.65 do 0.70 (Košťál i sur., 2016; Orost, Dombi, Tóth-Király i Roland-Lévy, 2017). Pouzdanost skraćene verzije Zimbardovog upitnika vremenskih perspektiva u ovom istraživanju iznosila je $\alpha=0.63$. Unutarnja konzistencija subskale pozitivne prošlosti iznosi $\alpha=0.66$, negativne prošlosti $\alpha=0.78$, hedonističke sadašnjosti $\alpha=0.64$, fatalističke sadašnjosti $\alpha=0.67$, a futurizma $\alpha=0.63$.

3.2.3. *Upitnik strategija životne istorije (Mini-K)*

Mini-K (Mini-K; Figueredo i sur., 2014) je skala koja ispituje individualne razlike u strategijama životne istorije (McDonald i sur., 2012). Sastoji se od 20 čestica i predstavlja skraćenu formu Arizona baterije za ispitivanje životne istorije koja ima 199 čestica. Mini-K se sastoji od kognitivnih i bihevioralnih indikatora ljudske životne istorije (Figueredo i sur., 2014). Upotrijebljena je verzija prevedena na srpski jezik (Međedović, 2020) (prilog br. 3). Čestice uključuju sadržaj koji procjenjuje impulzivnost, kvalitet veza, seksualnu promiskuitetnost i socijalnu podršku (McDonald i sur., 2012). Pouzdanost Mini-K varira od $\alpha=0.72$ do $\alpha=0.79$ (Dunkel i Decker, 2010; Dunkel i Weber, 2010; Figueredo i sur., 2014; Jonason i sur., 2010). U ovom istraživanju pouzdanost skale Mini-K iznosila je $\alpha=0.71$. Visok rezultat na skali Mini-K je indikator spore strategije životne istorije.

3.2.4. *Obrazac identifikacije ponašanja (BIF)*

Obrazac identifikacije ponašanja (Behavior Identification Form – BIF; Vallacher i Wegner, 1989) je instrument dizajniran da mjeri razlike u sposobnostima usmjeravanja radnje u zadane svrhe. Svaka čestica se odnosi na radnju poslije koje slijede dvije alternative, jedna nižeg, a druga višeg nivoa. Ispitanici trebaju odabrati alternativu koja za njih najbolje opisuje radnju (Vallacher i Wegner, 1989). Niži ili konkretni nivo

konstrukcije favorizira ponašanja ili kontekste, ali ne bilježi informaciju o značenju ili relevantnosti cilja, tj. govori kako uraditi nešto, npr. sjediti u učionici i slušati profesora. Visoki ili apstraktni nivo konstrukcije preferira informacije o tome zašto se neka radnja dešava i koja joj je namjera, npr. stjecanje obrazovanja (Slepian, Masicampo i Ambady, 2015). Alternative višeg nivoa konstrukcije se boduju sa 2, a alternative niskog nivoa konstrukcije sa 1. Veći rezultat ukazuje na apstraktni ili visoki nivo konstrukcije (Freitas, Salovey i Liberman, 2001). Pouzdanost skale od 25 čestica varira od $\alpha=0.83$ do $\alpha=0.89$ (Freitas i sur., 2001; Pilarska, 2019; Vallacher i Wegner, 1989). Kratka verzija upitnika od 13 čestica ima pouzdanost $\alpha=0.72$, a niža pouzdanost, iako prihvatljiva, se objašnjava redukcijom čestica (Pilarska, 2019). U ovom istraživanju se koristila verzija od 10 čestica (Slepian i sur., 2015), prevedena i adaptirana za bh. govorno područje, čije su metrijske karakteristike posebno provjerene (prilog br. 4). Pouzdanost BIF-a od 10 čestica iznosi $\alpha=0.64$.

3.2.5. Dijagrami predikcije lokalnih i globalnih trendova

Važna razlika između konstrukcija nižeg i višeg nivoa konstrukcije se ogleda i u tendenciji predviđanja lokalnih i globalnih trendova (White, 2011). Osobe koje koriste konstrukcije nižeg, konkretnog nivoa prave predviđanja na nivou lokalnih trendova, dok osobe koje koriste konstrukcije višeg, apstraktnog nivoa prave globalna predviđanja. Razlog tome jeste da se individue više oslanjaju na globalne trendove kada prave predviđanja o (vremenski, prostorno, socijalno ili hipotetički) udaljenim događajima (Henderson, Fujita, Trope i Liberman, 2006). Postavlja se pitanje, ako pojedinci imaju pristup istoriji nekog događaja i dođu u kontakt sa slučajem koji nije konzistentan sa tom istorijom, koliko će pažnje posvetiti tom specifičnom slučaju? Recimo, neka osoba ima istoriju ponašanja na određeni način, ali se samo u jednoj situaciji ponašala drugačije, kako će se osoba ponašati u budućnosti? Osobe koje predviđaju na osnovu lokalnih trendova će vjerovatno reći da će se osoba ponašati kao i u toj jednoj situaciji, dok će osobe koje predviđaju globalno, navesti da će se osoba ponašati kao i uvijek. U tu svrhu, kreirani su Dijagrami koji su uzlaznog ili silaznog trenda po uzoru na White (2011) i koji se sastoje od nekoliko slučajeva, pri kojima je posljednji uvijek devijantan od ostatka. Ispitanici imaju zadatak da odrede da li će naredni slučaj/evi biti u skladu sa devijantnim slučajem ili sa generalnim trendom (Henderson i sur., 2006). Ispitanici

odgovore daju na sedmostepenoj skali, gdje odgovaraju na pitanje koliko je vjerovatno da će trend rasti ili opadati, pri čemu 1 označava malo vjerovatno, a 7 - vrlo vjerovatno (White, 2011). Osobe koje, na Dijagramima predikcije lokalnih i globalnih trendova, daju odgovor u smjeru globalnih trendova misle u terminima apstraktnih, visokih nivoa konstrukcije. S druge strane, osobe koje zaključuju na osnovu lokalnih trendova razmišljaju u terminima konkretnih, niskih nivoa konstrukcije (Henderson i sur., 2006). Visok ili veći rezultat na Dijagramima je pokazatelj apstraktnog nivoa konstrukcije. Za potrebe ovog istraživanja kreirano je šest dijagrama, tri sa uzlaznim i tri sa silaznim trendom (prilog br. 5). Pouzdanost dijagrama predikcije u ovom istraživanju je bila neprihvatljiva i iznosila je $\alpha=0.24$. Analize na Dijagramima u nastavku su provedene odvojeno u demonstracijske svrhe.

3.3. Postupak

Istraživanje je, zbog okolnosti uzrokovanih pandemijom COVID-19, provedeno online, putem platforme google forms. Link sa istraživanjem je postavljen na dvije društvene mreže: Facebook i LinkedIn. Link je bio otvoren 19 dana.

4. REZULTATI

Podaci su obrađeni u statističkom software-u SPSS verzija 20. Primijenjene su standardne deskriptivne analize aritmetičke sredine, standardne devijacije, minimalne i maksimalne vrijednosti varijabli, procjena normalnosti i simetričnosti distribucija, te Kolmogorov-Smirnov test normalnosti distribucije. Također su provedene i korelacijska i medijacijska analiza između opisanih varijabli u skladu sa postavljenim problemima. Za medijacijsku analizu – analizu putanje, korišten je AMOS, verzija 20.

4.1. Deskriptivna statistika

Analize su provedene za sve skale i subskale korištene u istraživanju. U Tablici 7 se nalaze deskriptivne vrijednosti.

Tablica 7
 Deskriptivna statistika za (sub)skale korištene u istraživanju

Varijable	<i>M</i>	σ_M	<i>SD</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>	<i>Sk</i>	<i>SESk</i>	<i>Ku</i>	<i>SEKu</i>	<i>K-S Z</i>	<i>p</i>
MRAČNA TRIJADA											
Makijavelizam	9.12	0.21	5.07	4	28	1.25	0.09	1.21	0.19	0.17	.000
Psihopatija	8.10	0.17	4.25	4	28	1.40	0.09	2.14	0.19	0.17	.000
Narcisoidnost	11.22	0.22	5.38	4	28	0.41	0.09	-0.71	0.19	0.11	.000
VREM PERS											
Negativna prošlost	10.03	0.13	3.21	3	15	-0.11	0.09	-0.94	0.19	0.09	.000
Pozitivna prošlost	11.45	0.11	2.61	3	15	-0.68	0.09	0.01	0.19	0.14	.000
FatSad	8.25	0.12	2.89	3	15	0.26	0.09	-0.38	0.19	0.10	.000
HedSad	10.31	0.11	2.69	3	15	-0.32	0.09	-0.38	0.19	0.09	.000
Futurizam	11.37	0.11	2.61	3	15	-0.58	0.09	-0.12	0.19	0.12	.000
Mini-K	75.05	0.39	9.72	22	97	-0.62	0.09	1.39	0.19	0.05	.002
NIVO KONST											
BIF	17.20	0.08	2.06	10	20	-0.83	0.09	0.33	0.19	0.16	.000
Dijagrami	26.82	0.18	4.46	6	41	-0.65	0.09	1.94	0.19	0.09	.000

M – aritmetička sredina; σ_M – standardna pogreška aritmetičke sredine; *SD*- standardna devijacija; *Min* – minimalni rezultat; *Max* – maksimalni rezultat; *Sk* - skjunis; *SESk* – standardna pogreška skjunisa; *Ku* – kurtosis; *SEKu* - standardna pogreška kurtosisa; *K-S Z*-Kolmogorov-Smirnov Z test normalnosti distribucije; *p*-stepen značajnosti; *p*<.01; VREM PERS – vremenske perspektive; FatSad – fatalistička sadašnjost; HedSad – hedonistička sadašnjost; NIVO KONST – nivo konstrukcije; BIF – Obrazac identifikacije ponašanja; Dijagrami – Dijagrami predikcije lokalnih i globalnih trendova;

Aritmetička sredina, koja predstavlja težište rezultata (Đapo i Đokić, 2012) pokazuje da su ispitanici u prosjeku imali niske rezultate na svim subskalama mračne trijade. Možemo reći da kod ispitanika, koji su sudjelovali u ovom istraživanju, nisu izražene dimenzije mračne trijade, odnosno da postižu niske rezultate na subskalama makijavelizma, psihopatije i narcisoidnosti. Budući da se prilikom svakog mjerenja izlažemo pogrešci (Đapo i Đokić, 2012), potrebno je i nju uzeti u obzir prilikom uvida u podatke. Standardna devijacija ukazuje na odstupanje rezultata od aritmetičke sredine (Đapo i Đokić, 2012) i u prosjeku je iznosila *SD*=5. Dakle, iako su ispitanici generalno postizali niske rezultate na upitniku Prljavih dvanaest, bilo je i odgovora koji su bili ispod ili iznad prosjeka aritmetičke sredine. Za sve subskale mračne trijade minimalni rezultat je iznosio 4 što odgovara broju čestica koje se odnose na subskale. Maksimalni

rezultat je 28, što odgovara zbiru maksimalnih vrijednosti koje su ispitanici mogli odabrati na sedmostepenoj Likertovoj skali. Vrijednost skjunita nam daje podatke o (a)simetričnosti distribucije (Đapo i Đokić, 2012). Kod aritmetičke sredine se uočava da je više rezultata sa nižim vrijednostima, što ukazuje da je distribucija pozitivno asimetrična. Pozitivno asimetrična distribucija znači da su ispitanici uglavnom birali niže vrijednosti na skali. Budući da je za subskale makijavelizma, psihopatije i narcisoidnosti vrijednost skjunita pozitivna, to je također pokazatelj da je distribucija pozitivno asimetrična, što se može vidjeti i na histogramima navedenih varijabli (pogledati priloge br. 8, 9 i 10). Kao mjera izduženosti (spljoštenosti) distribucije koristi se kurtozis (Đapo i Đokić, 2012). Kada je vrijednost kurtozisa pozitivna, kao u slučaju makijavelizma i psihopatije, to znači da je distribucija rezultata leptokurtična (pogledati priloge br. 8 i 9). Leptokurtična, odnosno, izdužena distribucija je indikator da je raspršenje rezultata malo. Negativna vrijednost kurtozisa, koja postoji kod narcisoidnosti znači da je distribucija rezultata platokurtična (pogledati prilog br. 10). Platokurtična, odnosno, spljoštena distribucija znači da je raspršenje rezultata veće. Vrijednosti skjunita i kurtozisa ne ukazuju na odstupanje oblika distribucije, stoga je potrebno odrediti standardnu pogrešku skjunita i kurtozisa. Normalnost distribucije se može ispitati koristeći Kolmogorov-Smirnov Z test (Đapo i Đokić, 2012). Vrijednosti pokazuju da distribucija rezultata statistički značajno odstupa od normalne distribucije za sve tri subskale, sa stepenom značajnosti $p < .01$.

Kada pogledamo vrijednosti vremenskih perspektiva uočavamo sljedeće. Aritmetička sredina pokazuje da su ispitanici u prosjeku imali visoke rezultate na subskalama Zimbardovog inventara vremenskih perspektiva, odnosno birali su više vrijednosti u upitniku. Ispitanici postižu visoke rezultate na svim subskalama, osim fatalističke sadašnjosti čiji je rezultat prosječan. Zimbardo i Boyd (1999) su naveli da ljudi svoja lična iskustva automatski kategoriziraju u vremenski okvir prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. To je često nesvjestan proces, gdje se kontinuirana lična i društvena iskustva pripisuju vremenskim kategorijama ili okvirima kako bi se uspostavio red, koherentnost i dalo značenje tim iskustvima (Zimbardo i Boyd, 1999). Za sve subskale minimalni rezultat je iznosio 3 što odgovara broju čestica koje odgovaraju svakoj vremenskoj perspektivi. Maksimalni rezultat je 15, što odgovara zbiru maksimalnih vrijednosti koje su ispitanici mogli odabrati na petostepenoj

Likertovoj skali. Vrijednost skjunisa je za sve subskele osim fatalističke sadašnjosti negativna, što znači da je distribucija rezultata na tim subskalama negativno asimetrična, što se može vidjeti i na histogramima (pogledati priloge br. 11, 12, 14 i 15). Negativno asimetrična vrijednost skjunisa znači da su rezultati ispitanika pomjereni ka višim vrijednostima. Vrijednost skjunisa za fatalističku sadašnjost je pozitivna, te je distribucija rezultata pozitivno asimetrična, što znači da su rezultati na ovoj subskali pomjereni ka nižim vrijednostima (pogledati prilog br. 13). Sve subskele osim pozitivne prošlosti imaju negativnu vrijednost kurtozisa što znači da je distribucija rezultata platokurtična (pogledati priloge br. 11, 13, 14 i 15). Vrijednost kurtozisa za subskalu pozitivne prošlosti je pozitivna. Pozitivna vrijednost kurtozisa znači da je distribucija rezultata leptokurtična, međutim vrijednost kurtozisa za subskalu pozitivne prošlosti je gotovo jednaka nuli ($Ku=0.01$), pa je distribucija simetrična (pogledati prilog br. 12). Kod svih subskala osim pozitivne prošlosti postoji veliko raspršenje rezultata, jer imaju platokurtičnu distribuciju, dok je kod pozitivne prošlosti raspršenje rezultata malo jer je distribucija leptokurtična. Rezultati Kolmogorov-Smirnov Z testa normalnosti distribucije pokazuju da distribucija rezultata statistički značajno odstupa od normalne distribucije za svih pet subskali, sa stepenom značajnosti $p<.01$.

Nakon što su prikazane deskriptivne vrijednosti svih subskala u okviru vremenskih perspektiva, sljedeća je skala koja ispituje strategije životne istorije – Mini-K. Aritmetička sredina pokazuje da su ispitanici imali visoke rezultate na skali Mini-K. Visoki rezultati na skali Mini-K pokazuju da ispitanici biraju spore strategije životne istorije. U teoriji minimalni rezultat na ovoj skali bi trebao biti 20, a maksimalni 100. Minimalni rezultat u ovom istraživanju je iznosio 22, a maksimalni rezultat 97 na petostepenoj Likertovoj skali (izuzetak je čestica pod rednim brojem 9 (pogledati prilog br. 3.) u kojoj je dodana vrijednost 0). Vrijednost skjunisa je negativna. Negativna vrijednost skjunisa ukazuje na negativno asimetričnu distribuciju, što se može vidjeti i na histogramu (pogledati prilog br. 16), dakle rezultati ispitanika su pomjereni ka višim vrijednostima. Pozitivna vrijednost kurtozisa znači da je distribucija rezultata leptokurtična i da je raspršenje rezultata malo (pogledati prilog br. 16). Kolmogorov-Smirnov Z test pokazuje da distribucija rezultata statistički značajno odstupa od normalne distribucije na nivou od $p<.01$.

Aritmetička sredina pokazuje da su ispitanici imali visoke rezultate na Obrascu identifikacije ponašanja. Minimalni rezultat je iznosio 10 što odgovara broju čestica koje se odnose na ovu skalu. Maksimalni rezultat je 20, što odgovara zbiru maksimalnih vrijednosti koje su ispitanici mogli odabrati. Vrijednost skjunisa je negativna i ukazuje na negativno asimetričnu distribuciju, što se može vidjeti i na histogramu (pogledati prilog br. 17). Ispitanici su pretežno birali više vrijednosti. Vrijednost kurtozisa je pozitivna i to znači da je distribucija rezultata leptokurtična (pogledati prilog br. 17). Dakle, kod rezultata na Obrascu identifikacije ponašanja je bilo malo raspršenja. P vrijednost K-S Z testa pokazuje da distribucija rezultata statistički značajno odstupa od normalne distribucije na nivou od $p < .01$.

Aritmetička sredina pokazuje da su ispitanici imali umjereno visoke rezultate na Dijagramima. Minimalni rezultat je iznosio 6 što odgovara broju dijagrama koji su upotrijebljeni u ovom istraživanju. Maksimalni rezultat u istraživanju je 41. Vrijednost skjunisa je negativna. Negativna vrijednost skjunisa ukazuje na negativno asimetričnu distribuciju, što se može vidjeti i na histogramu (pogledati prilog br. 18), odnosno pokazatelj je da su ispitanici pretežno birali više vrijednosti. Vrijednost kurtozisa je pozitivna i to znači da je distribucija rezultata leptokurtična, odnosno sa manjim raspršenjem rezultata (pogledati prilog br. 18). P vrijednosti pokazuju da distribucija rezultata statistički značajno odstupa od normalne distribucije na nivou od $p < .01$.

Kao što se može vidjeti iz priloženih rezultata, sve distribucije odstupaju statistički značajno od normalne distribucije. Unatoč tome korištene su parametrijske analize. Kod mračne trijade, odstupanje od normalne distribucije se može objasniti karakteristikama učesnika u istraživanju. Vedel i Thomsen (2017) su proveli istraživanje u kojem su upoređivali studente ekonomije, prava, psihologije i političkih nauka. Rezultati istraživanja su pokazali da studenti ekonomije i prava postižu značajno veće rezultate na Upitniku mračne trijade, u odnosu na studente psihologije i političkih nauka (Vedel i Thomsen, 2017). Muškarci su postizali veće rezultate na Upitniku mračne trijade od žena (Vaughan, Madigan, Carter i Nicholls, 2019; Vedel i Thomsen, 2017). U ovom istraživanju je mnogo veći broj ženskih ispitanika u odnosu na muške pa to može biti jedan od razloga odstupanja distribucije od normalne. Još jedan razlog može biti to što određeni broj ispitanika u ovom istraživanju čine studenti psihologije/psiholozi. Za vremenske perspektive se dobiva i proturječan rezultat na

skalama pozitivne i negativne prošlosti gdje ispitanici na obje subskale imaju visoke rezultate. Odstupanje od normalne distribucije bi se također moglo objasniti karakteristikama ispitanika. Naime, većina ispitanika je porijeklom iz Bosne i Hercegovine. Pošto je u uzorku zastupljen varijabilitet dobnih skupina, moguće je da osobe rođene prije 1990-te godine imaju negativan pogled na prošlost zbog ratnih uvjeta u kojima su odrastali, dok osobe rođene nakon 1995-te godine imaju pozitivan pogled na prošlost koji dolazi od 'rasterećenja' u okolini zbog okončanja rata. Kod strategije životne istorije se odstupanje od normalne distribucije može pripisati nedostacima koji se pripisuju Mini-K kao mjernom instrumentu ovog konstrukta (Sear, 2020), a što je detaljnije opisano u diskusiji. U pogledu nivoa konstrukcije, odstupanje od normalne distribucije za Obrascu identifikacije ponašanja može biti posljedica kulturoloških razlika u opisivanju određenih radnji. Npr. kod čestice 'putovanje automobilom', za većinu osoba sa balkanskih prostora to bi moglo da označava putovanje od tačke A do tačke B. U rijetkim situacijama osobe prate mapu ili razgledaju krajolik jer obično dobro poznaju puteve kojima se kreću. Kod Dijagrama predikcije lokalnih i globalnih trendova, postoji i problem sa niskom pouzdanošću, ali se problem odstupanja od normalne distribucije može pripisati i tematskom sadržaju, ali i pozicioniranju ove mjere u posljednjem koraku istraživanja. White (2011) kao nedostatak navodi da je mjera Dijagrama malo korištena u prethodnim istraživanjima.

Potrebno je pomenuti i vrijednosti skjunita, kurtozisa i njihovih standardnih pogreški. Iako u Tablici 7 primijetimo da sve distribucije odstupaju manje ili više od normalne distribucije, kod dimenzija mračne trijade vrijednosti skjunita značajno odstupaju od normale. Ovo zaključujemo na osnovu skjunita čija je vrijednost tri puta veća od vrijednosti standardne pogreške skjunita (Đapo i Đokić, 2012). Mada, neki autori smatraju da se i vrijednosti u intervalu ± 2 mogu smatrati prihvatljivima. Po tom kriteriju, sve vrijednosti skjunita su prihvatljive (Mijoč, 2017). Što se tiče kurtozisa, prihvatljivim vrijednostima se smatraju one koje spadaju u interval vrijednosti ± 1.96 (Mijoč, 2017). Po ovom kriteriju, sve dimenzije osim psihopatije imaju prihvatljive vrijednosti kurtozisa.

4.2. Povezanost mračne trijade sa vremenskom perspektivom, životnom strategijom i nivoom konstrukcije

Dimenzije mračne trijade, makijavelizam, psihopatija i narcisoidnost međusobno koreliraju umjerenim intenzitetom. Pozitivna korelacija između ove tri varijable ukazuje na to da osobe koje imaju izraženu jednu od ovih dimenzija, vjerovatno imaju izražene i karakteristike drugih dimenzija. Sve tri dimenzije mračne trijade konzistentno negativno koreliraju sa vremenskom perspektivom pozitivne prošlosti, a pozitivno sa hedonističkom sadašnjošću. Makijavelizam i narcisoidnost su pozitivno povezani sa negativnom prošlošću dok samo psihopatija značajno negativno korelira sa futurizmom. Nijedna dimenzija mračne trijade nije povezana sa perspektivom fatalističke sadašnjosti. Pored toga, sve crte mračne trijade su konzistentno negativno povezane sa sporom strategijom životne istorije i apstraktnim nivoom konstrukcije manifestovanim kroz obrasce ponašanja, dok sa projekcijom događaja (Dijagrami) ne koreliraju. Sve korelacije su niskog do umjerenog intenziteta.

Tablica 8
Interkorelaciona matrica

Varijabla	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Machi	1	.40**	.52**	.20**	-.13**	.00	.23**	-.16**	-.19**	-.20**	.03
2. Psiho		1	.29**	.00	-.10*	-.03	.13**	-.05	-.22**	-.11**	.06
3. Narcis			1	.11**	-.08*	-.05	.21**	-.06	-.18**	-.13**	-.03
4. NegPro				1	.00	.25**	.13**	-.14**	-.12**	-.05	-.02
5. PozPro					1	.01	.29**	.28**	.48**	.12**	.04
6. FatSad						1	.08	-.12**	.06	.00	-.03
7. HedSad							1	.13**	.10*	.00	-.11**
8. Futur								1	.36**	.20**	.03
9. Mini-K									1	.20**	.02
10. BIF										1	.01
11. Dijag											1

Machi – makijavelizam; Psiho – psihopatija; Narcis – narcisoidnost; NegPro – negativna prošlost; PozPro – pozitivna prošlost; FatSad – fatalistička sadašnjost; HedSad – hedonistička sadašnjost; Futur – futurizam; BIF – Obrazac identifikacije ponašanja; Dijag – Dijagrami predikcije lokalnih i globalnih trendova; * $p < .05$. ** $p < .01$;

Od dimenzija vremenske perspektive, negativna prošlost je pozitivno povezana sa fatalističkom i hedonističkom sadašnjošću, a negativno sa futurizmom. Pozitivna prošlost je pozitivno povezana sa hedonističkom sadašnjošću i futurizmom. Zanimljiv

nalaz je da su i pozitivna i negativna prošlost obje u pozitivnoj korelaciji sa hedonističkom sadašnjosti. Fatalistička sadašnjost je negativno, a hedonistička pozitivno povezana sa futurizmom. Kao što možemo vidjeti, futurizam se najbolje može predvidjeti na osnovu ostalih vremenskih perspektiva, pri čemu negativno korelira sa negativnom prošlosti i fatalističkom sadašnjosti, a pozitivno sa pozitivnom prošlosti i hedonističkom sadašnjosti. Pored toga, negativna prošlost je u negativnoj korelaciji sa sporom strategijom životne istorije, dok su pozitivna prošlost i futurizam pozitivno povezani i sa sporom životnom strategijom i sa apstraktnim nivoom konstrukcije. Jedino je hedonistička sadašnjost negativno povezana sa Dijagramima predikcije lokalnih i globalnih trendova.

Spora strategija životne istorije je pozitivno povezana sa apstraktnim nivoom konstrukcije. Sve korelacije su u rasponu niskog do umjerenog intenziteta.

4.3. Medijacijski modeli relacije mračne trijade i nivoa konstrukcije

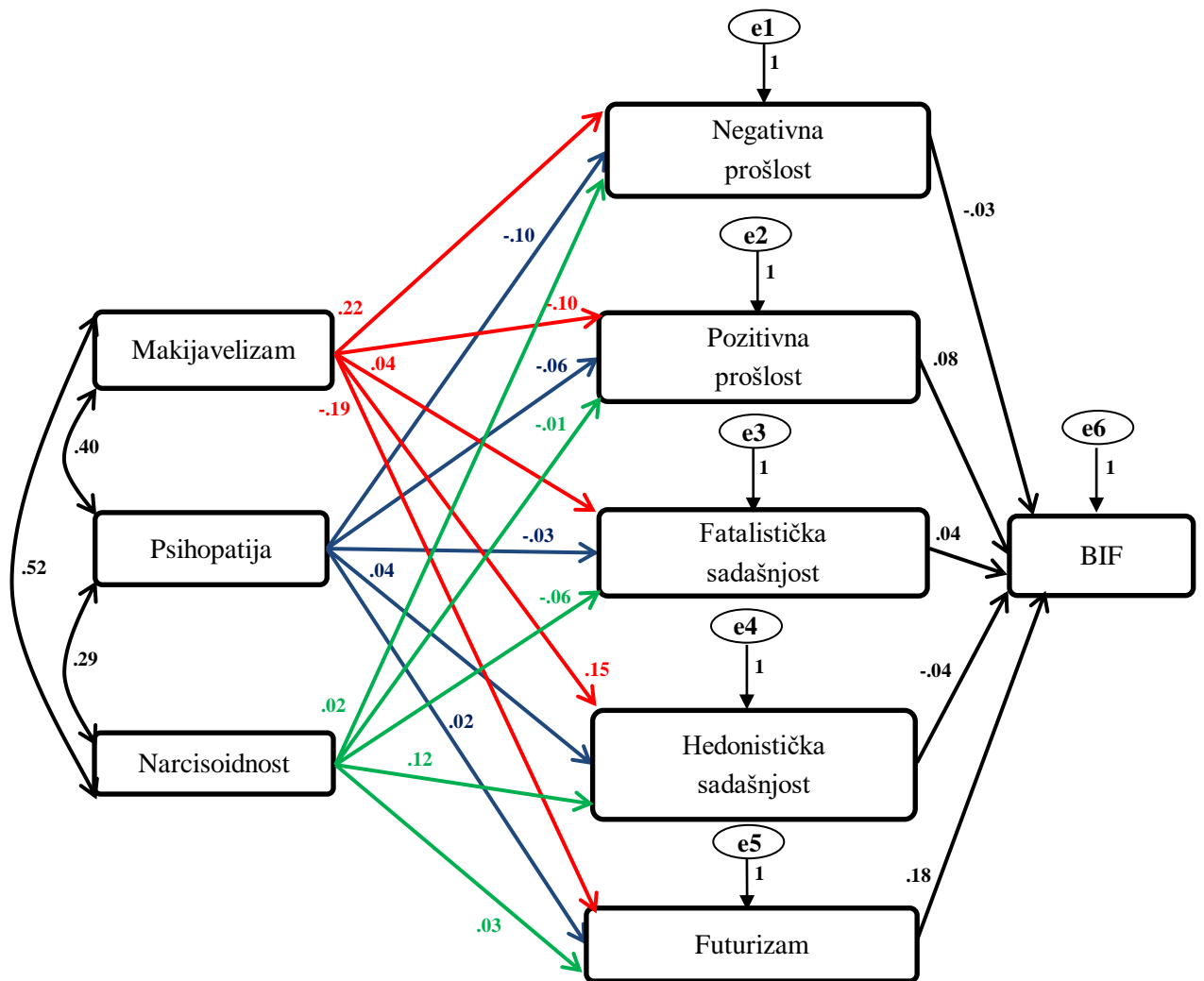
Bit će prikazana četiri odvojena medijacijska modela s obzirom na vrstu medijatora i vrstu izlaznih varijabli - kriterija. Postoji nekoliko razloga zbog kojih je testirano više medijacijskih modela umjesto jedinstvenog modela. Vremenske perspektive i strategija životne istorije su razdvojeni kao medijatori, jer ne obuhvataju jedinstven konstrukt, zbog čega je cilj bio ispitati njihove odvojene efekte. Također, ne postoji jasno teorijsko uporište o odnosu vremenskih perspektiva i strategije životne istorije zbog čega nisu analizirani u jednom sveobuhvatnom modelu. Kriteriji su razdvojeni zbog neprihvatljive pouzdanosti Dijagrama ($\alpha=0.24$) (prilozi 6 i 7). Povezanost mjera nivoa konstrukcije – BIF-a i Dijagrama predikcije lokalnih i globalnih trendova je niska i neznčajna, što upućuje na to da, iako pretenduju da mjere isti konstrukt, vjerovatno mjere različite konstrukte. U tom pogledu se čini da su dijagrami više determinirani sadržajem, na šta upućuju inter-item korelacije, nego lokalnim ili globalnim trendom, što bi trebalo da bude slučaj da mjere nivo konstrukcije. Uzimajući sve navedeno u obzir, analiza je provedena na više modela. Modeli su: model relacije mračne trijade i obrazaca ponašanja posredovane vremenskim perspektivama, model relacije mračne trijade i dijagrama posredovane vremenskim perspektivama, model relacije mračne trijade i obrazaca ponašanja posredovane strategijom životne istorije i model relacije mračne trijade i dijagrama posredovane strategijom životne istorije.

4.3.1. Vremenske perspektive kao medijatori između mračne trijade i nivoa konstrukcije

U prvom prikazanom modelu vremenske perspektive su postavljene kao medijatori.

4.3.1.1. Vremenske perspektive i BIF

U nastavku je prikazana nemodifikovana verzija (Model 1A) modela putanje sa vremenskim perspektivama kao višestrukim medijatorima i obrascima ponašanja kao kriterijskoj varijabli, a u Tablici 9 ispod njegovi parametri. Dimenzije mračne trijade su postavljene kao egzogene varijable.

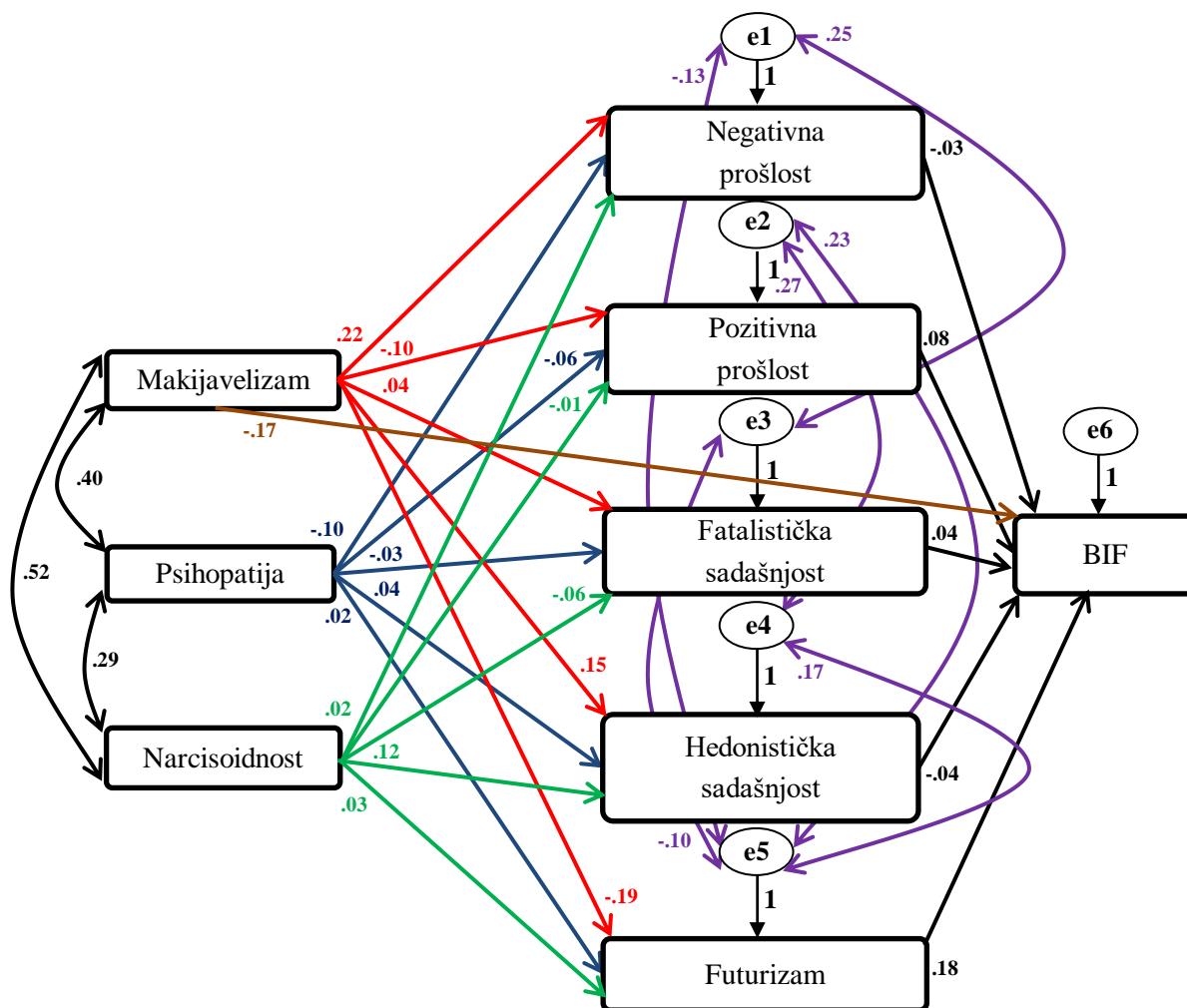
Model 1A – Medijacijski model relacije mračne trijade i obrazaca ponašanja posredovane vremenskim perspektivama

Tablica 9
Podešenost Modela 1A

Model	χ^2			GFI	CFI	RMSEA
	<i>df</i>	<i>p</i>	χ^2			
	13	.000*	14.09	0.93	0.71	0.15

χ^2 - hi kvadrat; *df* – stepeni slobode; *p*-stepen značajnosti; * $p < .05$; GFI – Goodness of Fit Index; CFI – Comparative Fit Index; RMSEA – root mean square error of approximation; regresijske putanje prikazuju standardizirane regresijske koeficijente;

Na osnovu indeksa podešenosti prikazanih u Tablici 9, možemo uočiti da model relacije mračne trijade i obrazaca ponašanja posredovane vremenskim perspektivama nije dobro podešen. To se prvo može uočiti kod vrijednosti hi kvadrata, a čija bi prihvatljiva vrijednost bila 1 ili 2, ali i kod vrijednosti GFI (Jöreskog i Sörbom, 1984) i CFI (Bentler, 1990) koji trebaju imati vrijednost veću od 0.95. RMSEA (Browne i Cudeck, 1993) treba da bude niža od 0.05, a stepen značajnosti ukazuje da model značajno odstupa od teorijskog modela. Zbog toga je model modifikovan, uvažavanjem indeksa modifikacije kako bi dobili prihvatljivije indekse podešenosti. Ispod je predstavljen modifikovani model (Model 1B). U modifikovani model je uvedena kovarijanca između varijanci pogreške, a i direktna regresijska putanja od makijavelizma prema nivou konstrukcije. Uvedeni parametri su procijenjeni kao slobodni parametri.

Model 1B – Modifikovani medijacijski model relacije mračne trijade i obrazaca ponašanja posredovane vremenskim perspektivama

Tablica 10
Podešenost Modela 1B

Model	χ^2			GFI	CFI	RMSEA
	<i>df</i>	<i>p</i>	χ^2			
Vrijednosti	6	0.14	1.61	0.99	0.99	0.03

χ^2 - hi kvadrat; *df* – stepeni slobode; *p*-stepen značajnosti; GFI – Goodness of Fit Index; CFI – Comparative Fit Index; RMSEA – root, mean, square error of approximation; regresijske putanje prikazuju standardizirane regresijske koeficijente;

U modifikovanom modelu relacije mračne trijade i obrazaca ponašanja posredovane vremenskim perspektivama su indeksi podešenosti znatno prihvatljiviji. Vrijednosti indeksa GFI (Jöreskog i Sörbom, 1984) i CFI (Bentler, 1990) su iznad 0.95,

a RMSEA (Browne i Cudeck, 1993) je manje od .05. Model ne odstupa značajno od teorijskog modela.

U Tablici 11 slijedi prikaz direktnih efekata mračne trijade na vremenske perspektive i vremenskih perspektiva na nivo konstrukcije i indirektnih efekata mračne trijade na nivo konstrukcije preko vremenskih perspektiva.

Tablica 11
Standardizirane vrijednosti direktnih i indirektnih efekata

Varijable	Putanja A				Putanja B				95% IP
	DE	β	<i>B</i>	<i>SE</i>	DE	β	<i>B</i>	<i>SE</i>	IE (DIP, GIP)
Psiho → NegPro	-.10*	-.10	-.07	.03					0 [0, 0]
Psiho → Futur	.02	.02	.01	.03					0 [0, 0]
Psiho → HedSad	.04	.04	.02	.03					0 [0, 0]
Psiho → FatSad	-.03	-.03	-.02	.03					0 [0, 0]
Psiho → PozPro	-.06	-.06	-.03	.03					0 [0, 0]
Narcis → NegPro	.02	.02	.01	.03					0 [0, 0]
Narcis → Futur	.03	.03	.02	.02					0 [0, 0]
Narcis → HedSad	.12**	.12	.06	.02					0 [0, 0]
Narcis → FatSad	-.06	-.06	-.03	.03					0 [0, 0]
Narcis → PozPro	-.01	-.01	-.01	.02					0 [0, 0]
Machi → NegPro	.22***	.22	.14	.03					0 [0, 0]
Machi → Futur	-.19***	-.19	-.10	.02					0 [0, 0]
Machi → HedSad	.15**	.15	.08	.03					0 [0, 0]
Machi → FatSad	.04	.04	.02	.03					0 [0, 0]
Machi → PozPro	-.10*	-.10	-.05	.02					0 [0, 0]
Machi → BIF	-.17***	-.17	-.07	.02					-.03* [-.07, -.004]
NegPro → BIF					-.01	-.01	.00	.03	
Futur → BIF					.16***	.16	.12	.03	
HedSad → BIF					.00	.00	.00	.03	
FatSad → BIF					.02	.02	.02	.03	
PozPro → BIF					.06	.06	.04	.03	

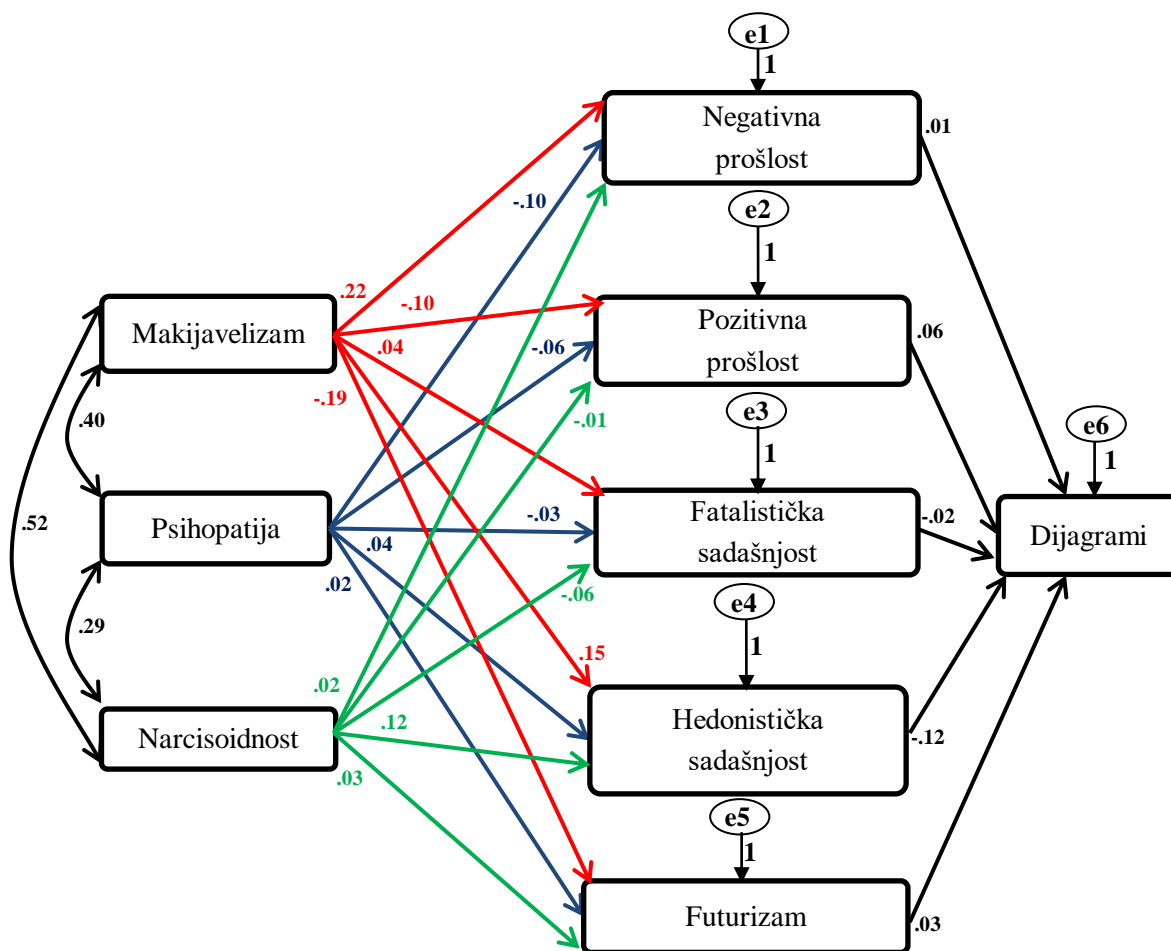
Napomena. korišten BCa bootstrap metod (N=5000) sa 95% intervalom pouzdanosti; putanja A - direktni efekat dimenzija mračne trijade na vremenske perspektive; putanja B - direktni efekat vremenskih perspektiva na Obrazac identifikacije ponašanja – BIF; zagrade [] - donje i gornje granice intervala pouzdanosti;

IP – interval pouzdanosti; DE – direktni efekat; β - beta ponder (standardizirana vrijednost); *B* – B (nestandardizirana) vrijednost; *SE* – standardna pogreška; IE – indirektni efekat; DIP – donji interval pouzdanosti; GIP – gornji interval pouzdanosti; machi – makijavelizam; psiho – psihopatija; narcis – narcisoidnost; NegPro – negativna prošlost; PozPro – pozitivna prošlost; HedSad – hedonistička sadašnjost; FatSad – fatalistička sadašnjost; Futur - futurizam; BIF – Obrazac identifikacije ponašanja; * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$;

Kada pogledamo Tablicu 11 u koloni 'Putanje A' vidimo da psihopatija ima značajan negativan direktni efekat na negativnu prošlost. Također je značajan pozitivan direktni efekat narcisoidnosti na hedonističku sadašnjost. Makijavelizam ima značajan direktni efekat na četiri vremenske perspektive: negativnu prošlost i hedonističku sadašnjost (pozitivan), i futurizam i pozitivnu prošlost (negativan). Makijavelizam je i jedina crta mračne trijade koja ima negativan direktan efekat na apstraktni nivo konstrukcije u modifikovanom modelu. U 'Putanji B' od vremenskih perspektiva samo futurizam ima značajan direktni efekat na Obrasce identifikacije ponašanja. Postoji i jedan značajan indirektni efekat ($p < .05$) koji makijavelizam ima na obrasce ponašanja. Dakle, makijavelizam je jedina dimenzija mračne trijade koja ostvaruje značajan negativan i direktni i indirektni efekat na nivo konstrukcije. Indirektni negativan efekat je ostvaren preko futurizma. Sve zajedno upućuje na to da su osobe niskog makijavelizma sklone realnost konceptualizirati sa više apstrakcije, te da se takva percepcija ostvaruje i preko pozitivne orijentiranosti ka budućnosti. Ukupan postotak objašnjene varijance na kriterijumu (BIF) iznosi 7%.

4.3.1.2. Vremenske perspektive i Dijagrami predikcije lokalnih i globalnih trendova

U Tablici 12 ispod je predstavljen model čiji su medijatori vremenske perspektive, a izlazna varijabla Dijagrami predikcije lokalnih i globalnih trendova (nemodifikovana verzija Model 2A).

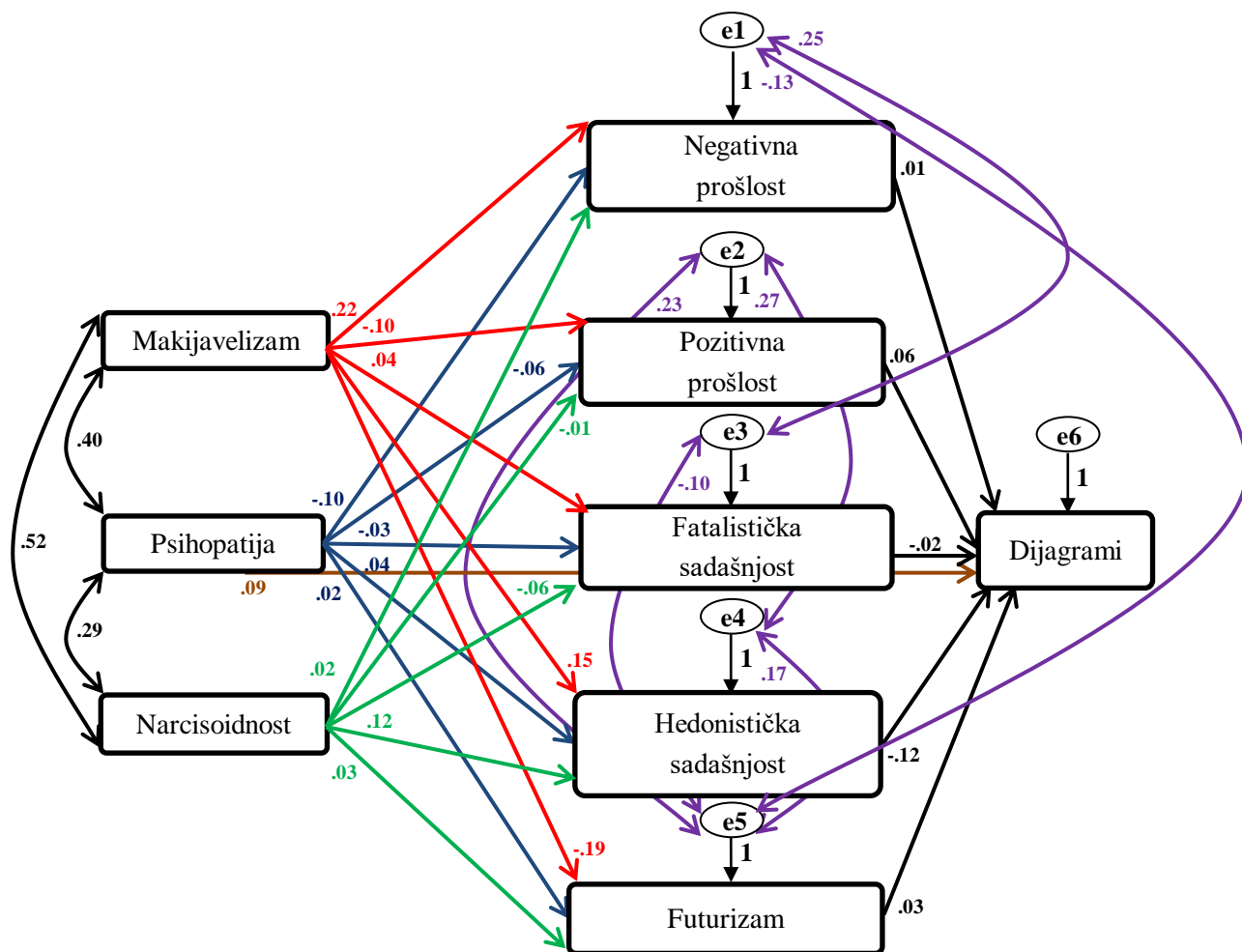
Model 2A – Medijacijski model relacije mračne trijade i dijagrama posredovane vremenskim perspektivama

Tablica 12
Podešenost Modela 2A

Model	χ^2			GFI	CFI	RMSEA
	<i>df</i>	<i>p</i>	χ^2			
Vrijednosti	13	.000*	13.26	0.94	0.71	0.14

χ^2 - hi kvadrat; *df* – stepeni slobode; *p*-stepen značajnosti; * $p < .05$; GFI – Goodness of Fit Index; CFI – Comparative Fit Index; RMSEA – root, mean, square error of approximation; regresijske putanje prikazuju standardizirane regresijske koeficijente;

Na osnovu vrijednosti prikazanih u Tablici 12, možemo uočiti da model relacije mračne trijade i dijagrama posredovane vremenskim perspektivama nije dobro podešen. Vrijednosti svih parametara su nezadovoljavajući, te je model modifikovan uzimajući u obzir indekse modifikacije. U modifikovanom modelu, uz kovarijance pogreške, je postavljena i direktna regresiona putanja od psihopatije ka Dijagramima.

Model 2B - Modifikovani medijacijski model relacije mračne trijade i dijagrama posredovane vremenskim perspektivama

Tablica 13
Podešenost Modela 2B

Model	χ^2			GFI	CFI	RMSEA
	<i>df</i>	<i>p</i>	χ^2			
Vrijednosti	6	0.10	1.78	0.99	0.99	0.04

χ^2 - hi kvadrat; *df* – stepeni slobode; *p*-stepen značajnosti; GFI – Goodness of Fit Index; CFI – Comparative Fit Index; RMSEA – root, mean, square error of approximation; regresijske putanje prikazuju standardizirane regresijske koeficijente;

Nakon uvođenja indeksa modifikacije, vrijednosti parametara su zadovoljavajuće (Tablica 13) i možemo reći da je model bolje podešen u odnosu na osnovni.

Tablica 14
Standardizirane vrijednosti direktnih i indirektnih efekata

Varijable	Putanja A				Putanja B				95% IP
	DE	β	B	SE	DE	β	B	SE	IE (DIP,GIP)
Psiho → NegPro	-.10*	-.10	-.07	.03					0 [0, 0]
Psiho → Futur	.02	.02	.01	.03					0 [0, 0]
Psiho → HedSad	.04	.04	.02	.03					0 [0, 0]
Psiho → FatSad	-.03	-.03	-.02	.03					0 [0, 0]
Psiho → PozPro	-.06	-.06	-.03	.03					0 [0, 0]
Narcis → NegPro	.02	.02	.01	.03					0 [0, 0]
Narcis → Futur	.03	.03	.02	.02					0 [0, 0]
Narcis → HedSad	.12**	.12	.06	.02					0 [0, 0]
Narcis → FatSad	-.06	-.06	-.03	.03					0 [0, 0]
Narcis → PozPro	-.01	-.01	-.01	.02					0 [0, 0]
Machi → NegPro	.22***	.22	.14	.03					0 [0, 0]
Machi → Futur	-.19***	-.19	-.10	.02					0 [0, 0]
Machi → HedSad	.15**	.15	.08	.03					-.03* [-.06, -.004]
Machi → FatSad	.04	.04	.02	.03					0 [0, 0]
Machi → PozPro	-.10*	-.10	-.05	.02					0 [0, 0]
Psiho → Dijag	.09*	.09	.09	.04					-.01 [-.03, .01]
NegPro → Dijag					.01	.01	.01	.06	
Futur → Dijag					.04	.04	.06	.07	
HedSad → Dijag					-.14**	-.14	-.23	.07	
FatSad → Dijag					-.01	-.01	-.02	.06	
PozPro → Dijag					.07	.07	.11	.07	

Napomena. korišten BCa bootstrap metod (N=5000) sa 95% intervalom pouzdanosti; putanja A - direktni efekat dimenzija mračne trijade na vremenske perspektive; putanja B - direktni efekat vremenskih perspektiva na Obrazac identifikacije ponašanja – BIF; zgrade [] - donje i gornje granice intervala pouzdanosti;

IP – interval pouzdanosti: DE – direktni efekat; β - beta ponder (standardizirana vrijednost); B – B (nestandardizirana) vrijednost; SE – standardna pogreška; IE – indirektni efekat; DIP – donji interval pouzdanosti; GIP – gornji interval pouzdanosti; machi – makijavelizam; psiho – psihopatija; narcis – narcisoidnost; NegPro – negativna prošlost; PozPro – pozitivna prošlost; HedSad – hedonistička sadašnjost; FatSad – fatalistička sadašnjost; Futur- futurizam; Dijag – Dijagrami predikcije lokalnih i globalnih trendova; * $p < .05$; ** $p < .01$; *** $p < .001$;

Kod modela relacije mračne trijade i dijagrama posredovane vremenskim perspektivama, samo psihopatija ima značajan pozitivan direktni efekat na Dijagrame, svi ostali parametri su isti. Kada je u pitanju direktni efekat vremenskih perspektiva na dijagrame ('Putanja B') samo hedonistička sadašnjost ima značajan direktni efekat na Dijagrame predikcije lokalnih i globalnih trendova. Jedini značajan indirektni negativan

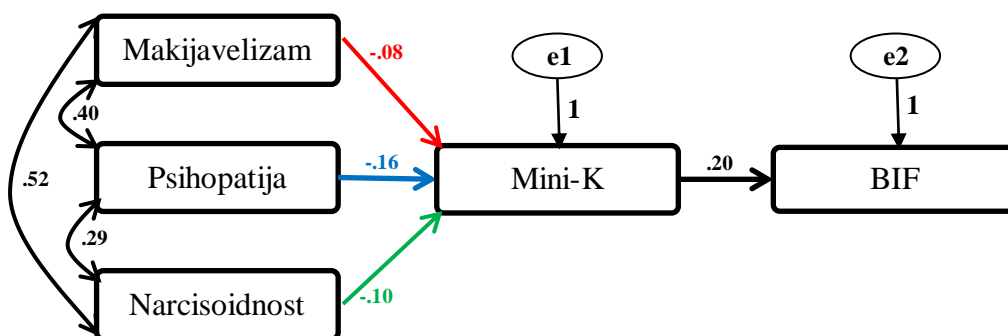
efekat ostvaruje makijavelizam preko hedonističke sadašnjosti, što upućuje na to da osobe izraženog makijavelizma preferiraju trenutni hedonizam, što djeluje na lokalnu percepciju trendova, tj. kontekstualno usmjerenu interpretaciju realnosti. Postotak objašnjene varijance na kriterijumu (Dijagrami) iznosi 2%.

4.3.2. Strategija životne istorije kao medijator između mračne trijade i nivoa konstrukcije

U prethodno prikazanim modelima, vremenske perspektive su postavljene kao medijatori između dimenzija mračne trijade i nivoa konstrukcije. U sljedeća dva modela, medijator je strategija životne istorije. Kao i u prva dva modela, izlazne varijable su BIF i Dijagrami predikcije lokalnih i globalnih trendova, a ulazne varijable dimenzije mračne trijade.

4.3.2.1. Mini-K i BIF

U nastavku slijedi prikaz Modela 3A koji je nemodifikovan i čija je izlazna varijabla Obrazac identifikacije ponašanja, a u Tablici 15 ispod njegovi parametri.

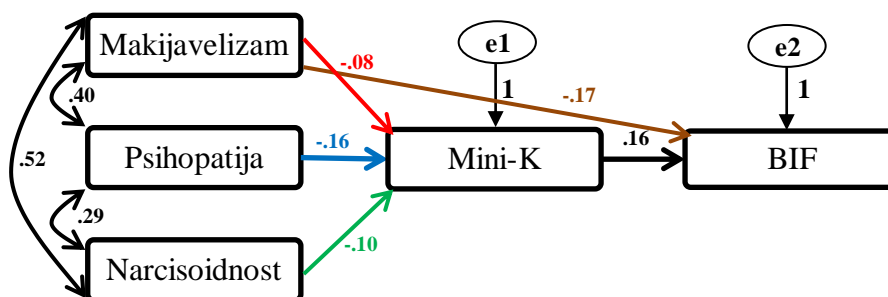
Model 3A – Medijacijski model relacije mračne trijade i obrazaca ponašanja posredovane strategijom životne istorije

Tablica 15
Podešenost Modela 3A

Model	χ^2			GFI	CFI	RMSEA
	<i>df</i>	<i>p</i>	χ^2			
Vrijednosti	3	.000*	6.14	0.99	0.96	0.09

χ^2 - hi kvadrat; df – stepeni slobode; p -stepen značajnosti; * $p < .05$; GFI – Goodness of Fit Index; CFI – Comparative Fit Index; RMSEA – root, mean, square error of approximation; regresijske putanje prikazuju standardizirane regresijske koeficijente;

Na osnovu vrijednosti prikazanih u Tablici 15, iako možemo uočiti da model relacije mračne trijade i obrazaca ponašanja posredovane strategijom životne istorije ima prihvatljive GFI (Jöreskog i Sörbom, 1984), CFI (Bentler, 1990) i donekle RMSEA (Browne i Cudeck, 1993) indekse podešenosti, i dalje odstupa od teorijski prihvatljivog modela ($p < .001$). Iz tog razloga je model modifikovan, uvažavajući indekse modifikacije, prema kojima je postavljena i direktna regresiona putanja od makijavelizma prema BIF-u. Ispod je predstavljen modifikovani model.

Model 3B – Modifikovani medijacijski model relacije mračne trijade i obrazaca ponašanja posredovane strategijom životne istorije

Tablica 16
Podešenost Modela 3B

Model	χ^2			GFI	CFI	RMSEA
	df	p	χ^2			
Vrijednosti	2	0.87	0.14	1	1	0

χ^2 - hi kvadrat; df – stepeni slobode; p -stepen značajnosti; GFI – Goodness of Fit Index; CFI – Comparative Fit Index; RMSEA – root, mean, square error of approximation; regresijske putanje prikazuju standardizirane regresijske koeficijente;

S obzirom na modifikovane parametre modela, možemo reći da je model potpuno adekvatno podešen.

Tablica 17
Standardizirane vrijednosti direktnih efekata i indirektnih efekata

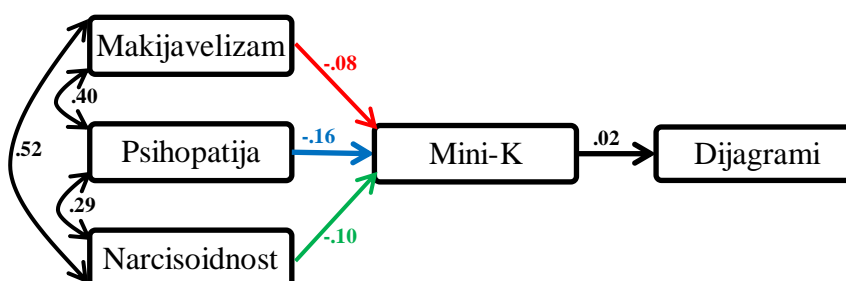
Varijable	Putanja A				Putanja B				95% IP
	DE	β	B	SE	DE	β	B	SE	IE (DIP,GIP)
Machi → MiniK	-.08	-.08	-.15	.092					0 [0, 0]
Psiho → MiniK	-.16***	-.16	-.38	.098					-.03** [-.05, -.01]
Narcis → MiniK	-.10	-.10	-.17	.083					0 [0, 0]
Machi → BIF	-.17***	-.17	-.07	.016					-.013 [-.033, .002]
MiniK → BIF					.16**	.16	.03	.008	

Napomena. korišten BCa bootstrap metod (N=5000) sa 95% intervalom pouzdanosti; putanja A - direktni efekat dimenzija mračne trijade na vremenske perspektive; putanja B - direktni efekat vremenskih perspektiva na Obrazac identifikacije ponašanja – BIF; zagrade [] - donje i gornje granice intervala pouzdanosti; IP – interval pouzdanosti: DE – direktni efekat; β - beta ponder (standardizirana vrijednost); B – B (nestandardizirana) vrijednost; SE – standardna pogreška; IE – indirektni efekat; DIP – donji interval pouzdanosti; GIP – gornji interval pouzdanosti; machi – makijavelizam; psiho – psihopatija; narcis – narcisoidnost; BIF – Obrazac identifikacije ponašanja; ** $p < .01$; *** $p < .001$;

Od tri dimenzije mračne trijade, samo psihopatija ima značajan negativan efekat na mjeru strategije životne istorije, dok makijavelizam ima značajan negativan direktan efekat na BIF. Jedino psihopatija ostvaruje i značajan negativan indirektan efekat na nivo konstrukcije preko strategije životne istorije. Ovaj nalaz upućuje na to da osobe sa slabije izraženim psihopatskim tendencijama koriste prije spore životne strategije, što se reflektuje i na viši nivo apstrakcije u konceptualizaciji realnosti. Postotak objašnjene varijance na kriterijumu (BIF) iznosi 7%.

4.3.2.2. Mini-K i Dijagrami predikcije lokalnih i globalnih trendova

U shemama i tablicama ispod je predstavljen model čiji je medijator Mini-K, a izlazna varijabla Dijagrami predikcije lokalnih i globalnih trendova.

Model 4A – Medijacijski model relacije mračne trijade i
dijagrama posredovane strategijom životne istorije

Tablica 18
Podešenost Modela 4A

Model	χ^2			GFI	CFI	RMSEA
	<i>df</i>	<i>p</i>	χ^2			
Vrijednosti	3	.20*	1.53	0.99	0.99	0.03

χ^2 - hi kvadrat; *df* – stepeni slobode; *p*-stepen značajnosti; * $p < .05$; GFI – Goodness of Fit Index; CFI – Comparative Fit Index; RMSEA – root, mean, square error of approximation; regresijske putanje prikazuju standardizirane regresijske koeficijente;

Na osnovu vrijednosti prikazanih u Tablici 18, možemo uočiti da je model relacije mračne trijade i dijagrama posredovane strategijom životne istorije dobro podešen. Iz tog razloga je prikazan osnovni model bez modifikacije.

Tablica 19
Standardizirane vrijednosti direktnih i indirektnih efekata

Varijable	Putanja A				Putanja B				95% IP
	DE	β	<i>B</i>	<i>SE</i>	DE	β	<i>B</i>	<i>SE</i>	IE (DIP,GIP)
Machi → MiniK	-.08	-.08	-.15	.092					0 [0, 0]
Psiho → MiniK	-.16***	-.16	-.38	.098					0 [0, 0]
Narcis → MiniK	-.10	-.10	-.17	.083					0 [0, 0]
MiniK → Dijag					.02	.02	.01	.019	

Napomena. korišten BCa bootstrap metod (N=5000) sa 95% intervalom pouzdanosti; putanja A - direktni efekat dimenzija mračne trijade na vremenske perspektive; putanja B - direktni efekat vremenskih perspektiva na obrazac identifikacije ponašanja – BIF; zagrade [] - donje i gornje granice intervala pouzdanosti;

IP – interval pouzdanosti; DE – direktni efekat; β - beta ponder (standardizirana vrijednost); *B* – *B* (nestandardizirana) vrijednost; *SE* – standardna pogreška; IE – indirektni efekat; DIP – donji interval pouzdanosti; GIP – gornji interval pouzdanosti; machi – makijavelizam; psiho – psihopatija; narcis – narcisoidnost; Dijag – Dijagrami predikcije lokalnih i globalnih trendova; *** $p < .001$;

U ovom modelu samo psihopatija ima značajan negativan direktni efekat na mjeru strategije životne istorije. Na osnovu ovog nalaza, možemo reći da su osobe sa psihopatskim tendencama sklonije koristiti brze životne strategije. Strategija životne istorije nije povezana sa nivoom konstrukcije mjerenim Dijagramima predikcije trendova, tako da u ovom modelu ne postoje značajni medijacijski efekti.

5. DISKUSIJA

Na početku rada je navedeno da ne postoje studije koje povezuju sve četiri varijable (mračnu trijadu, vremenske perspektive, strategiju životne istorije i nivo konstrukcije) u jednom modelu. Nije ispitano kako osobine mračne trijade utječu na nivo konstrukcije i nepoznato je da li dimenzije mračne trijade mogu neovisno predvidjeti nivo konstrukcije ili je to moguće samo kroz medijacijsku ulogu vremenske perspektive i strategije životne istorije. Iako je odnos mračne trijade sa vremenskom perspektivom i strategijom životne istorije i ranije ispitivan, ovaj rad je jedan od prvih koji se bavio ispitivanjem odnosa mračne trijade sa nivoom konstrukcije i posredničkom ulogom vremenske perspektive i životne istorije.

Prvi cilj istraživanja je bio da se ispita povezanost između mračne trijade, strategije životne istorije, vremenske perspektive i nivoa konstrukcije i generalno je očekivano da će mračna trijada biti negativno povezana sa sporom strategijom životne istorije i apstraktnim nivoom konstrukcije, te pozitivnim stavovima prema prošlosti i budućnosti, a pozitivno povezana sa hedonističkom i fatalističkom orijentacijom prema sadašnjosti. Dakle, pretpostavlja se da mračna trijada negativno korelira sa strategijom životne istorije i apstraktnim nivoom konstrukcije. Budući da Mini-K, kao mjera strategije životne istorije, negativno korelira sa mračnom trijadom, a pozitivno korelira sa Obrascem identifikacije ponašanja, možemo reći da je ova hipoteza (*hipoteza 1.a.*) potvrđena. Očekivana je i pozitivna korelacija mračne trijade sa stavovima prema sadašnjosti, a negativna sa stavovima prema budućnosti. Kada su u pitanju stavovi prema prošlosti, za psihopatiju i makijavelizam je očekivana pozitivna korelacija sa negativnom prošlošću, a za narcisoidnost sa pozitivnom prošlošću. Ova hipoteza (*HI.b.*) je djelimično potvrđena. To je u skladu sa istraživanjima koja su prethodno spomenuta (Jonason i sur., 2018; Láng i Lénárd, 2015; Manson, 2020; McDonald i sur., 2012), a koja pokazuju da osobe sa izraženim osobinama mračne trijade češće biraju ponašanja povezana sa brzim strategijama životne istorije, ali i koriste apstraktne nivo konstrukcije (White, 2011). Dobivena je i pozitivna korelacija makijavelizma sa negativnom prošlošću i hedonističkom sadašnjošću, a negativna korelacija sa pozitivnom prošlošću i futurizmom. Dakle, osobe koje imaju tendenciju manipuliranja i eksploatacije drugih, imaju averzivan pogled na prošlost, orijentirani su na sadašnjost i vode malo brige o budućim posljedicama. Psihopatija je pozitivno povezana sa

hedonističkom sadašnjošću, a negativno povezana sa pozitivnom prošlošću, dok ne postoji povezanost sa futurizmom i negativnom prošlošću. Osobe koje su impulzivne i antisocijalne fokusiraju se na trenutno zadovoljstvo i nemaju sentimentalni stav prema prošlosti. Narcisoidnost je pozitivno povezana sa negativnom prošlošću, hedonističkom sadašnjošću, dok je dobivena negativna povezanost sa pozitivnom prošlošću, a ne postoji povezanost sa futurizmom. Narcisoidne osobe, koje se smatraju grandioznijima od ostalih, su sklone da na prošlost gledaju sa prijezirom, te su fokusirane na dobrobiti iz sadašnjosti. Mračna trijada ne korelira sa subskalom fatalističke sadašnjosti, odnosno, osobe sa izraženim dimenzijama mračne trijade ne osjećaju beznađe kada razmišljaju o budućnosti. Nepostojanje korelacije sa subskalom fatalističke sadašnjosti se može objasniti rezultatima istraživanja Garcie, Rosenberga, Morage i Rapp-Ricciardia (2018) u kojem navode da se makijavelizam asocira sa fatalističkom sadašnjošću samo kada su visoko izražene psihopatija i narcisoidnost. Kao što je već navedeno, ispitanici u ovom istraživanju su postigli niske rezultate na subskalama makijavelizma, psihopatije i narcisoidnosti. I ostali dobiveni rezultati donekle nisu u skladu sa rezultatima prethodnih istraživanja. Tako autori Birkás i Csathó (2015) navode da osobe sa izraženim makijavelizmom i psihopatijom imaju izražene negativne, a osobe sa izraženom narcisoidnošću pozitivne stavove prema prošlosti. Tako, ako se podsjetimo i na ranije spomenuto istraživanje Jonasona i suradnika (2018), u kontekstu mračne trijade i iskustava iz djetinjstva, narcisoidne osobe vide prošlost u pozitivnijem svjetlu, za razliku od osoba sa dominantne druge dvije osobine mračne trijade koje imaju negativan stav o prošlosti. Ove rezultate objašnjavaju sljedeća istraživanja. Miller i sur., (2011) navode da postoje dvije vrste narcisoidnih osoba: grandiozne i ranjive. Grandioznu narcisoidnost karakterizira pretjerano pozitivna slika o sebi, grandioznost, agresivnost i tendencija ka eksploataciji drugih, dok ranjiva narcisoidnost reflektira defanzivnu i nesigurnu grandioznost koju prati hiperosjetljivost, ranjivost i anksioznost (Miller i sur., 2011). Osobe koje ispoljavaju grandioznu narcisoidnost ispoljavaju visoke tendencije ka hedonističkoj sadašnjosti, dok osobe koje su ranjivo narcisoidne ispoljavaju tendencije ka negativnoj prošlosti, te fatalističkoj i hedonističkoj sadašnjosti (Zajenkowski, Witowska, Maciantowitz i Malesza, 2016). Rezultati istraživanja Zajenkowskog i suradnika (2011) o ranjivoj narcisoidnosti su u skladu sa rezultatima ovog istraživanja (s izuzetkom fatalističke sadašnjosti). Budući da su neke od osobina

mračne trijade, poput impulzivnosti i niske savjesnosti, zajedničke i prokrastinaciji, autori Lyons i Rice (2014) su u svom istraživanju pronašli pozitivnu povezanost prokrastinacije sa psihopatijom i narcisoidnosti. Prokrastinacija može biti razlog zbog kojeg psihopatija i narcisoidnost ne koreliraju sa futurizmom, a treba uzeti u obzir da su veliki broj ispitanika činili učenici i studenti kod kojih je ova pojava česta. Prema Krugeru i suradnicima (2008), ljudi koji su odrasli u predvidivoj, sigurnoj okolini sa pristupačnim resursima su više usmjereni na budućnost i biraju dugoročne, spore strategije preživljavanja. Međutim, iako rezultati ukazuju na to da ispitanici biraju spore strategije životne istorije, s obzirom na karakteristike ispitanika, a to je da su ispitanici ljudi koji žive u Bosni i Hercegovini, ovaj nalaz je upitan. Naime, postavlja se pitanje, koliko je ispravno govoriti o predvidivosti i sigurnosti uvjeta odrastanja, te dostupnosti resursa uzimajući u obzir da je Bosna i Hercegovina bila država pogođena ratnim dešavanjima? Odnosno, postoje ispitanici koji su, s obzirom na svoju dob, odrastali u uvjetima popraćenim ratnim posljedicama. Moguće je da su nesigurni i nepredvidivi uvjeti u kojima su neki ispitanici odrasli, doprinijeli tome da više koriste sporu strategiju preživljavanja, kao npr. odgađanje reprodukcije. Neke od karakteristika spore strategije su vjerovatno pod uticajem nesigurnih i nepredvidivih uvjeta života u kojima su se ispitanici razvijali. Organizmi mogu ulagati tjelesne napore i odlagati reprodukciju, odnosno favoriziraju rast i zdravlje po cijenu kraćeg perioda za reprodukciju (Copping i sur., 2014). Visok rezultat na BIF-u ukazuje da ispitanici imaju apstraktne, visoke nivoe konstrukcije. Prema White (2011) visoki, apstraktni nivo konstrukcije se sastoji od apstraktnih konceptualizacija koje se odnose na nadređena, centralna obilježja i prenose generalno značenje objekta ili događaja (White, 2011). Umjereno visoki rezultati na Dijagramima predikcije lokalnih i globalnih trendova, također, ukazuju na apstraktni, visoki nivo konstrukcije, ali valjanost ove mjere je upitna (što će biti objašnjeno u ograničenjima istraživanja). Pored navedenih korelacija koje se odnose na postavljene hipoteze, važno je spomenuti i ostale. Negativna prošlost je pozitivno povezana sa fatalističkom i hedonističkom sadašnjošću, odnosno osobe sa većim negativnim pogledom na prošlost, imaju veću orijentaciju ka trenutnom zadovoljstvu sa malo brige o budućim posljedicama, te beznađežan stav prema budućnosti. Dakle, ako je osoba usmjerena na trenutne nagrade, bez brige o budućnosti, onda nije ni usmjerena na nagrade koje bi mogla dobiti u budućnosti. Pozitivna prošlost

je pozitivno povezana sa hedonističkom sadašnjošću i futurizmom. Ove osobe su orijentirane prema trenutnom zadovoljstvu, ali i prema budućim ciljevima i nagradama. Negativna korelacija hedonističke sadašnjosti sa subskalom futurizma ukazuje na to da osoba koja ne brine o budućim posljedicama svojih radnji, neće biti orijentirana ni prema budućim ciljevima i nagradama.

Nadalje, treba se osvrnuti na medijacijske modele u kojima imamo dvije vrste medijatora: vremenske perspektive i strategiju životne istorije. Tako je bilo očekivano da će mračna trijada imati indirektan negativni efekat na apstraktni nivo konstrukcije, preko strategije životne istorije (*H2.a.*). Kada se govori o vremenskim perspektivama kao medijatorima, pretpostavljeno je da će psihopatija i makijavelizam imati negativan indirektni efekat na nivo konstrukcije i to preko hedonističke sadašnjosti i negativne prošlosti (*H2.1b.*). Pretpostavljeno je, nadalje, da će psihopatija i makijavelizam imati pozitivan efekat na apstraktni nivo konstrukcije, koji se ostvaruje preko pozitivne prošlosti i futurizma (*H2.2b.*). Pretpostavljeno je i da će makijavelizam negativni efekat na nivo konstrukcije ostvariti putem pozitivne povezanosti sa fatalističkom sadašnjošću (*H2.3b.*). Za narcisoidnost je očekivan pozitivan indirektni efekat na apstraktni nivo konstrukcije preko pozitivne prošlosti (*H2.4b.*). Dobiveni su sljedeći rezultati: makijavelizam, suprotno očekivanjima, ostvaruje negativan indirektni efekat na nivo konstrukcije preko futurizma, ali i pozitivan direktan efekat na negativnu prošlost i hedonističku sadašnjost, u skladu sa očekivanjima (Tablica 11, Model 1B - medijacijski model relacije mračne trijade i obrazaca ponašanja preko vremenske perspektive). Dalje, makijavelizam ostvaruje i negativan indirektni efekat na apstraktni nivo konstrukcije (Dijagrami), ali posredovan hedonističkom, umjesto očekivanom fatalističkom sadašnjošću (Tablica 14; Model 2B - medijacijski model relacije mračne trijade i dijagrama preko vremenske perspektive). Dalje direktne relacije u Modelu 1B i Modelu 2B pokazuju da makijavelizam nije povezan sa fatalističkom sadašnjošću (*H2.3b.*), kao ni narcisoidnost sa pozitivnom prošlošću (*H2.4b.*). Zimbardo i Boyd (1999) navode da je stav koji se veže za hedonističku sadašnjost, a koji se odnosi na poduzimanje rizika karakterističan i za makijavelizam (Birkás i Csathó, 2015). Makijavelizam ostvaruje negativni efekat na pozitivnu prošlost i futurizam, što je u skladu sa istraživanjima (Birkás i Csathó, 2015; Birkás, Matuz i Csathó, 2018), a futurizam ima direktan pozitivan efekat na nivo konstrukcije. Narcisoidnost nije

ostvarila pozitivni efekat na pozitivnu prošlost, što je suprotno postavljenoj hipotezi, a ovaj nalaz se može objasniti prethodno pomenutim istraživanjem Zajenkovskog i sur., (2016) gdje se navodi da osobe koje su ranjivo narcisoidne ne ispoljavaju tendencije ka pozitivnoj prošlosti. Makijavelizam ne ostvaruje efekat na fatalističku sadašnjost, što mogu objasniti nalazi Garcie i sur., (2018), gdje se makijavelizam asocira sa fatalističkom sadašnjošću, samo kada su visoko izražene psihopatija i narcisoidnost, a nijedna od dimenzija mračne trijade nije povezana sa fatalističkom sadašnjošću, niti visoko izražena. Makijavelizam ima i direktan negativan efekat na nivo konstrukcije (obrasce ponašanja) i u modelu sa medijatorskim efektom vremenske perspektive (Model 1B) i u modelu sa medijatorskim efektom strategije životne istorije (Model 3B). Budući da je efekat na nivo konstrukcije negativan, smatra se da ove osobe više razmišljaju u konkretnim nivoima konstrukcije, što Trope i Liberman (2003) pripisuju blizini vremenskog perioda u kojem se događaji dešavaju. Psihopatija ostvaruje negativni direktni efekat na negativnu prošlost, ali indirektni efekat na obrasce ponašanja nije značajan, dok je značajan indirektni efekat psihopatije na dijagrame, preko strategije životne istorije (*H2.1b.*). Psihopatija nema efekat na pozitivnu prošlost i futurizam, iako Birkás, Matuz i Csathó (2018) navode da bi povezanost psihopatije sa pozitivnom prošlošću i futurizmom trebala biti negativna. Zajednički nalaz za oba predstavljena modela sa vremenskom perspektivom kao medijatorom (Model 1B i Model 2B) je da narcisoidnost ima direktan pozitivan efekat na hedonističku sadašnjost. Uz to, futurizam ima i direktan pozitivan efekat na obrasce ponašanja (Model 1B), a psihopatija i hedonistička sadašnjost direktan pozitivan efekat na dijagrame (Model 2B). Psihopatija je u oba modela povezana sa negativnim pogledom na prošlost, iako je inače ta povezanost u istraživanjima pozitivna (Birkás i Csathó, 2015). Ovo se može objasniti time da, iako ispitanici ne pokazuju psihopatske tendencije, moguće je da je negativni pogled na prošlost posljedica karakteristika uzorka ispitanika koji su većinom porijeklom iz Bosne i Hercegovine. U modifikovanom medijacijskom modelu mračne trijade i obrazaca ponašanja (Model 3B), odnosno dijagrama (Model 4A), posredovanom strategijom životne istorije rezultati su sljedeći: samo psihopatija ostvaruje negativni indirektni efekat na apstraktni nivo konstrukcije operacionaliziran obrascima ponašanja preko strategije životne istorije (Tablica 17), ali ne i na nivo konstrukcije operacionaliziran dijagramima (Tablica 19; *H2.a.*), gdje ne postoji

značajan posredovani efekat. Makijavelizam ostvaruje negativan značajan direktni efekat na obrasce ponašanja. U ovim modelima je bio očekivan negativni efekat dimenzija mračne trijade na strategiju životne istorije i na nivo konstrukcije. Međutim, samo psihopatija zajedno sa strategijom životne istorije ostvaruje negativni indirektni efekat na nivo konstrukcije. Rezultati za psihopatiju imaju teorijsko uporište u istraživanju Jonasona i sur., (2010) koje je pokazalo da psihopatija najbolje reflektira korištenje brzih strategija životne istorije (Jonason i sur., 2010), a brze strategije životne istorije su negativno povezane sa apstraktnim nivoom konstrukcije (White, 2011).

Treći, a i posljednji cilj istraživanja je bio testiranje održivosti medijacijskog modela vremenske perspektive i strategije životne istorije u odnosu mračne trijade i nivoa konstrukcije. Testirana su 4 modela: Model 1B (modifikovani medijacijski model relacije mračne trijade i obrazaca ponašanja posredovane vremenskim perspektivama), Model 2B (modifikovani medijacijski model relacije mračne trijade i dijagrama posredovane vremenskim perspektivama), Model 3B (modifikovani medijacijski model relacije mračne trijade i obrazaca ponašanja posredovane strategijom životne istorije) i Model 4A (medijacijski model relacije mračne trijade i dijagrama posredovane strategijom životne istorije). Kao što i sami nazivi sugeriraju, u svim slučajevima, osim kod medijacijskog modela relacije mračne trijade i dijagrama posredovane strategijom životne istorije (Model 4A), modeli su modifikovani. U modifikovanom medijacijskom modelu relacije mračne trijade i obrazaca ponašanja posredovane vremenskim perspektivama (Model 1B) i modifikovanom medijacijskom modelu mračne trijade i obrazaca ponašanja posredovane strategijom životne istorije (Model 3B), glavna modifikacija se odnosila na uvođenje direktnog efekta makijavelizma na BIF, dok je u modifikovanom medijacijskom modelu relacije mračne trijade i dijagrama posredovane vremenskim perspektivama (Model 2B) to bilo uvođenje direktnog efekta psihopatije na Dijagrame. To upućuje na to da su u ovim odnosima makijavelizam i psihopatija najснаžniji prediktori stvarnosti. Ovaj model putanje je samo jedan od alternativnih modela koji potencijalno može da objasni ispitivane odnose.

5.1. Ograničenja studije

U istraživanju postoji velika diskrepanca između broja ženskih i muških ispitanika. Provedene su medijacijske analize posebno na ženskom uzorku i budući da

nije bilo značajne razlike između modela na ženskim ispitanicima, u odnosu na model sa svim ispitanicima, odlučeno je da se analize provedu na oba spola. Većinu ispitanika čine mladi odrasli ljudi koji su studenti ili zaposlenici u skupini zanimanja koja spadaju u rod stručnjaka/naučnika, pa možemo imati pretpostavku da su to i pojedinci sa višim socioekonomskim statusom. Stoga je teško rezultate ovog istraživanja generalizirati, iako treba uzeti u obzir i mnoštvo drugih ispitanika koji su različitih dobnih skupina i zanimanja.

Što se tiče instrumentarija, zbog velikog broja varijabli koje su ispitivane u istraživanju, korištene su skraćene verzije svih skala. Manji broj čestica u skraćenim verzijama skala može da objasni manje pouzdanosti koje su dobivene u ovom istraživanju. Problem niske pouzdanosti je posebno očigledan kod mjere Dijagrama predikcije lokalnih i globalnih trendova čija pouzdanost u ovom istraživanju iznosi $\alpha=0.24$. Valjanost Dijagrama kao mjere nivoa konstrukcije je upitna jer se čini da prije tematski sadržaj nego forma globalno/lokalno, utiče na način odgovaranja, a i prethodno su korišteni u malom broju istraživanja (Henderson i sur., 2006; White, 2011). Međutim, bitno je navesti i druge potencijalne razloge koji mogu doprinijeti niskoj pouzdanosti. Ova mjera se nalazila u posljednjem koraku istraživanja. Moguće je da su ispitanici bili umorni nakon ispunjavanja upitnika, pa su davali odgovore mehanički. Nadalje, iako je uputa bila da se predviđanje trendova bazira na osnovu podataka koji su prikazani na Dijagramima, moguće je da su ispitanici davali odgovore na osnovu svojih ličnih prosudbi, odnosno znanja koje već imaju o temama koje su bile prikazane.

Kada se govori o strategiji životne istorije, najveći naglasak se stavlja na stopu reprodukcije. Razlog tome jeste što se za strategiju životne istorije vežu tri presudna kompromisa koja su povezana sa reprodukcijom. Prvi je da se organizmi mogu reproducirati u ranoj dobi ili odložiti reprodukciju kako bi ulagali u resurse. Drugi kompromis se odnosi na razlikovanje u kvalitetu ili kvantitetu novorođenčadi (manji broj novorođenčadi omogućuje veće ulaganje u njih ili veći broj novorođenčadi onemogućava veliko ulaganje). Treći kompromis se odnosi na izbor roditeljstva ili parenja, odnosno nakon reprodukcije, pojedinac može da bira da bude roditelj ili da traži novog seksualnog partnera (Međedović, 2016). Mini-K kao mjera strategije životne istorije ima nedostatke. Kao potencijalni nedostatak Mini-K potrebno je navesti i upitnost Arizona baterije za ispitivanje životne istorije, odnosno skale iz koje su

izvedene čestice koje čine Mini-K. Naime, Arizona baterija kao mjera za ispitivanje životne istorije ima nedostatke. Ovaj instrument manjka presudne biološke indikatore koji su nedvosmisleni indikatori životne istorije. Nema pitanja o vremenu dešavanja društvenih događaja koji mjere 'brzinu' odvijanja strategije životne istorije. Drugi nedostatak je postojanje određenih čestica koje ne predstavljaju životnu istoriju, iako donekle koreliraju sa putanjama iste (Sear, 2020). Postoje čestice koje se odnose na društvene odnose sa roditeljima, prijateljima, religioznost, ali ne na osobine životne istorije (Sear, 2020). Kritičari postavljaju pitanje zašto bi se koristila mjera životne istorije koja ne sadrži osnovne indikatore životne istorije, a sadrži attribute koji nisu direktno povezani s njom? Zato se smatra da Arizona baterija za ispitivanje životne istorije i njoj slične mjere ne bi trebale biti korištene kao jedina mjera ljudske životne istorije (Međedović, 2020). Međutim, treba uzeti u obzir razlike u istraživanjima koja su provedena na području evolucijske biologije i psihologije. Ova dva područja provode istraživanja nezavisno i rijetko se pronalaze isti istraživači u oba područja. Istraživanja životne istorije provedena u području evolucijske biologije ispituju ponašanja povezana sa osobinama životne istorije poput reprodukcije, rasta, zdravlja i preživljavanja. Kod istraživanja u psihologiji nastoji se otkriti kako strategije životne istorije utječu na druga ponašanja (npr. interpersonalni odnosi), odnosno fokus je na ispitivanju ponašajnih i kognitivnih osobina, pri čemu se najčešće koristi Mini-K (Sear, 2020). Upitnost mjere Mini-K se može navesti i kada govorimo o većini ispitanika koji su učesnici u ovom istraživanju. Postoji određeni broj ispitanika koji su dio generacije koja je odrastala u periodu ratnih dešavanja. Može se pretpostaviti da su odrastali u nesigurnim, nepredvidivim uvjetima, sa manjkom resursa. Ipak, rezultati su pokazali da ispitanici više koriste spore strategije preživljavanja. Međutim, iako Mini-K ne mjeri stope reprodukcije, ona je usmjerena na druge aspekte koji se mogu pripisati kognitivnim i bihevioralnim indikatorima strategije životne istorije. Koncept koji se može povezati s ovom temom jeste – socioseksualnost. Prema Jackson i Kirkpatrick (2007) socioseksualnost se odnosi na granice koje osoba postavlja prema određenim seksualnim aktivnostima u vezi, odnosno, individualne razlike u spremnosti ljudi da se uključe u seksualne odnose bez bliskosti i predanosti. Što osoba postavlja više granica, odnosno što je ograničenija socioseksualna orijentacija, primjenjuje više dugoročnih strategija razmnožavanja (isključivo jedan partner, dugi vremenski period). S druge

strane, osobe sa neograničenom socioseksualnošću primjenjuju kratkoročne strategije – više partnera u kratkom vremenskom periodu. Kada sa socioseksualnošću povežemo termin strategije životne istorije, onda bi se za osobe koje primjenjuju brze strategije životne istorije očekivalo da su manje socioseksualno ograničene. Naravno, treba uzeti u obzir da je koncept socioseksualnosti jako ograničen u odnosu na strategije životne istorije. Dok se socioseksualnost odnosi samo na stilove intimnih veza, strategije životne istorije se odnose na veći broj varijabli, poput broja novorođenčadi, kvalitete života i odgoja, dugoročnosti životnog vijeka i slično (Strouts, Brase i Dillon, 2016).

Zbog uvjeta uzrokovanih pandemijom COVID-19 istraživanje je provedeno online. Samim tim, nije bilo nikakvog uvida u stanje ispitanika. Moguće je da su mnogi faktori utjecali na ispitanike, pri čemu ispitna situacija nije mogla biti pod kontrolom. Jedan pokazatelj ove mogućnosti jeste i 'pad' ispitanika na kontrolnom pitanju koje pokazuje da ispitanici nisu obraćali pažnju na tekst pitanja, te da su ispunjavali mehanički, a ne s razumijevanjem. Moguće je da su ispitanici pokušali da pogode temu istraživanja i/ili da u skladu s tim daju socijalno poželjne odgovore. Međutim, prednost ovakvog načina istraživanja, jeste što je prikupljen veliki broj ispitanika iz različitih dijelova Balkana, kao i nekoliko drugih europskih država. Još jedna prednost je mogućnost uključivanja opcije obaveznog odgovora na svako pitanje, pa ako se desilo da je ispitanik slučajno preskočio neku česticu, sistem neće dozvoliti prelazak na sljedeći korak dok se ne odgovori na sva pitanja u trenutnom koraku.

5.2. Preporuke za poboljšanje studije

Budući da je u istraživanju velika diskrepanca između broja ženskih i muških ispitanika, bilo bi dobro u budućim istraživanjima izjednačiti ispitanike po spolu. U ograničenjima istraživanja navedeno je da se manja vrijednost pouzdanosti može pripisati skraćenim verzijama skale. Prema Jonason i Webster (2010) pouzdanost je niža u skraćenim verzijama upitnika u odnosu na duže upitnike zbog toga što je smanjen broj čestica, a pouzdanost raste sa većim brojem čestica (Jonason i Webster, 2010). Dakle, preporučuje se korištenje skale sa većim brojem čestica ili svim česticama koje upitnik sadrži u originalnoj formi.

Kao alternativa mjerenju strategije životne istorije, umjesto Mini-K se mogu koristiti mjere koje su više usmjerene na stope reprodukcije. Tako ispitanicima možemo

postaviti pitanja poput – dobi u kojoj su prvi put imali seksualne odnose, koji je ukupan broj seksualnih partnera koje su imali, da li su varali svoje partnere i slično (Međedović, 2016). Međutim, kod pitanja poput ovih moramo imati na umu da ispitanicima neće biti ugodno odgovarati, što može doprinijeti odbijanju da se odgovori na pitanje ili davanju socijalno poželjnih odgovora, zbog invazije privatnosti.

5.3. Praktične implikacije

Ispitivanje vremenskih perspektiva daje informacije o tome kako ljudi percipiraju vremenske okvire, što je veoma bitno jer se to prožima kroz nekoliko sfera života. Tako je istraživanje (Epel, Bandura i Zimbardo, 1999) koje je provedeno na uzorku beskućnika pokazalo da su beskućnici orijentirani na budućnost bili manje vremena beskućnici, češće su se upisivali u školu i izjavljivali su o pozitivnim dobrobitima koje su proizišle iz neprilika koje su ih snašle. Beskućnici koji su više orijentirani prema sadašnjosti su koristili izbjegavajuće strategije suočavanja, radili su manje i nisu štedili novac. Dakle, osobna konstrukcija psihološkog vremena ima značajan utjecaj na korištenje istog (Epel, Bandura i Zimbardo, 1999).

Istraživanje koje je ispitivalo povezanost strategija životne istorije i psihopatologije je pokazalo da osobe čiji roditelji nisu ulagali u njih i nisu razvile sigurne stilove privrženosti koriste brze strategije životne istorije. Brze strategije životne istorije potencijalno utječu na mentalno zdravlje i psihološke ishode pojedinaca na razne načine (Hurst i Kavanagh, 2016). Ovo istraživanje povezuje strategije životne istorije sa vremenskim perspektivama i daje uvid u to kakav stav pojedinci imaju prema prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, kao i u to da li ti pojedinci imaju izražene osobine koje se povezuju sa psihopatologijom. Tako se dolazi do mogućeg uvida u to kakve su osobe, kako se odnose prema životu u odnosu na vremenski okvir koji žive i kako to primjenjuju u svoju korist. Ljudima je nekad teško da razmišljaju o sebi u budućnosti, pa više pažnje obraćaju na sebe u sadašnjosti, što bi moglo objasniti visoke rezultate na subskali hedonističke sadašnjosti. Ovi podaci bi se mogli iskoristiti kao početak u stvaranju strategija koje bi pomogle ljudima da razmišljaju izvan okvira “ovdje i sada“.

Kao što je već spomenuto, veza između strategija životne istorije i nivoa konstrukcije ima važne implikacije za evolucijske biologe, ali i za socijalne psihologe. Teoretičari su uspješno povezali elemente surove i nepredvidljive okoline sa mnogim

biološkim ishodima, ali rijetko su ispitivani psihološki ishodi. Analiziranje veze između strategije životne istorije i nivoa konstrukcije može pomoći u otkrivanju uloge koju imaju psihološki procesi u djelovanju strategija životne istorije (White, 2011).

6. ZAKLJUČAK

U ovom istraživanju su prvi put zajedno ispitane varijable mračne trijade, vremenskih perspektiva, strategije životne istorije i nivoa konstrukcije. Iako nisu sve hipoteze potvrđene, a pojedini rezultati nisu očekivani, ipak su značajni i zanimljivi. Prema postavljenim problemima i hipotezama, rezultati su pokazali sljedeće:

1. Dimenzije mračne trijade negativno koreliraju sa sporom strategijom životne istorije i apstraktnim nivoom konstrukcije. Dakle, osobe sa izraženim dimenzijama makijavelizma, psihopatije i narcisoidnosti, koriste brze strategije životne istorije, kao i konkretne nivoe konstrukcije.
2. Futurizam je značajan medijator u relaciji makijavelizma i obrazaca ponašanja, dok je hedonistička sadašnjost značajan medijator u relaciji makijavelizma i dijagrama lokalne i globalne predikcije. Strategija životne istorije je značajan medijator u relaciji psihopatije i obrazaca ponašanja.
3. Podešenost modela putanje je veća, ukoliko se u model uvedu i direktne relacije između makijavelizma i obrazaca ponašanja kada, su medijatori vremenske perspektive, i makijavelizma i obrazaca ponašanja, kada je medijator strategija životne istorije, kao i psihopatije i dijagrama, kada su medijatori vremenske perspektive, što upućuje i na značaj direktne relacije između makijavelizma i psihopatije i nivoa konstrukcije.

7. LITERATURA

- Ashton, M. C., Lee, K., i Son, C. (2000). Honesty As The Sixth Factor of Personality: Correlations With Machiavellianism, Primary Psychopathy and Social Adroitness. *European Journal of Personality*, 14, 359-368.
- Bar-Anan, Y., Liberman, N., i Trope, Y. (2006). The Association Between Psychological Distance and Construal Level: Evidence From An Implicit Association Test. *Journal of Experimental Psychology: General*, 135(4), 609-622.

- Bentler, P. M. (1990). Comparative Fit Indexes in Structural Models. *Psychological Bulletin*, 107, 238-246.
- Birkás, B., i Csathó, A. (2015). Size The Day: The Time Perspectives of The Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 85, 318-320.
- Birkás, B., Matuz, A., i Csathó, A. (2018). Examining The Deviation From Balanced Time Perspective in The Dark Triad Throughout Adulthood. *Frontiers in Psychology*, 9, 1-10.
- Browne, M. W. i Cudeck, R. (1993). Alternative Ways of Assessing Model Fit. U: K.A. Bollen, i J.S. Long (Ur.), *Testing Structural Equation Models* (str. 136-162). Newbury Park, CA: Sage.
- Brumbach, B. H., Figueredo, A. J., i Ellis, B. J. (2009). Effects Of Harsh and Unpredictable Environments In Adolescence On Development Of Life History Strategies: A Longitudinal Test Of An Evolutionary Model. *Human Nature*, 20(1), 25-51.
- Bunjevac, T., Bokulić, M., Matić, J., Punek, J., Tomaš, T., i Vrlec, A. (2009). *Zimbardov inventar vremenske perspektive*. Neobjavljeni znanstveni rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.
- Copping, L. T., Campbell, A., i Muncer, S. (2014). Psychometrics and Life History Strategy: The Structure and Validity Of The High K Strategy Scale. *Evolutionary Psychology*, 12(1), 200-222.
- Dinić, B. M., Petrović, B., i Jonason, P. K. (2018). Serbian Adaptations of The Dark Triad Dirty Dozen (DTDD) and Short Dark Triad (SD3). *Personality and Individual Differences*, 134, 321-328.
- Dunkel, C. S., i Decker, M. (2010). Convergent Validity Of Measures Of Life-History Strategy. *Personality and Individual Differences*, 48(5), 681-684.
- Dunkel, C. S., i Weber, J. L. (2010). Using Three Levels of Personality to Predict Time Perspective. *Current Psychology*, 29(2), 95-103.
- Đapo, N. i Đokić, R. (2012). *Statistika u psihologiji - elektronsko izdanje: Priručnik za studente*. Sarajevo: Filozofski fakultet.
http://www.ff-eizdavastvo.ba/Books/Statistika_u_psihologiji.pdf
- Ellis, B. J., Figueredo, A. J., Brumbach, B. H., i Schlomer, G. L. (2009). Fundamental Dimensions of Environmental Risk: The Impact Of Harsh Versus Unpredictable Environments On The Evolution and Development Of Life History Strategies. *Human Nature*, 20, 204-268.

- Epel, E. S., Bandura, A., i Zimbardo, P. G. (1999). Escaping Homelessness: The Influences of Self-Efficacy and Time Perspective on Coping with Homelessness. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(3), 575-596.
- Figueredo, A. J., Wolf, P. S. A., Olderbak, S. G., Gladden, P. R., Fernandes, H. B. F., Wenner, C., Hill, D., Andrzejczak, D. J., Sisco, M. M., Jacobs, W. J., Hohman, Z. J., Sefcek, J. A., Kruger, D., Howrigan, D. P., MacDonald, K., i Rushton, J. P. (2014). The Psychometric Assessment Of Human Life History Strategy: A Meta-Analytic Construct Validation. *Evolutionary Behavioral Sciences*, 8(3), 148–185.
- Freitas, A. L., Salovey, P., i Liberman, N. (2001). Abstract and Concrete Self-Evaluative Goals. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(3), 410-424.
- Gamache, D., Savard, C., i Maheux-Caron, V. (2018). French Adaptation of The Short Dark Triad: Psychometric Properties and A Head-To-Head Comparison With The Dirty Dozen. *Personality and Individual Differences*, 122, 164-170.
- Garcia, D., Rosenberg, P., Moraga, F. R. G., i Rapp-Ricciardi, M. (2018). Dark Time Matter: Dark Character Profiles and Time Perspective. *Psychology*, 9, 63-79.
- Goodboy, A. K. i Martin, M. M. (2015). The Personality Profile Of A Cyberbully: Examining The Dark Triad. *Computers in Human Behavior*, 49, 1-4.
- Henderson, M. D., Fujita, K., Trope, Y., i Liberman, N. (2006). Transcending The „Here“: The Effect of Spatial Distance on Social Judgement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 91(5), 845-856.
- Hurst, J. E., i Kavanagh, P. S. (2016). Life History Strategies and Psychopathology: The Faster The Life Strategies, The More Symptoms of Psychopathology. *Evolution and Human Behaviour*, 38(1), 1-8.
- Jackson, J. J., i Kirkpatrick, L. A. (2007). The Structure and Measurement of Human Mating Strategies: Toward A Multidimensional Model of Sociosexuality. *Evolution and Human Behaviour*, 28, 382-391.
- Jonason, P. K., Koenig, B. L., i Tost, J. (2010). Living a Fast Life: The Dark Triad and Life History Theory. *Human Nature*, 21, 428-442.
- Jonason, P. K., Sitnikova, M., i Oshio, A. (2018). The Dark Triad Traits and Views Of Time In Three Countries. *Personality and Individual Differences*, 120, 107-111.
- Jonason, P. K., i Webster, G. D. (2010). The Dirty Dozen: A Concise Measure of The Dark Triad. *Psychological Assessment*, 22(2), 420-432.
- Jonason, P. K., Webster, G. D., Schmitt, D. P., Li, N. P., i Crysel, L. (2012). The Antihero in Popular Culture: Life History Theory and The Dark Triad Personality Traits. *Review of General Psychology*, 16(2), 192-199.

- Jones, D. N., i Paulhus, D. (2011). The Role Of Impulsivity In The Dark Triad Of Personality. *Personality and Individual Differences*, 51(5), 679-682.
- Jöreskog, K.G. i Sörbom, D. (1984). *LISREL-VI User's Guide* (Treće izdanje). Mooresville, IN: Scientific Software.
- Koehn, M. A., Okan, C., i Jonason, P. K. (2018). A Primer On The Dark Triad Traits. *Australian Journal of Psychology*, 71(1), 7-15.
- Košťál, J., Klicperová-Baker, M., Lukavská, K., i Lukavský, J. (2016). Short Version Of The Zimbardo Time Perspective Inventory (ZTPI–Short) With And Without The Future-Negative Scale, Verified On Nationally Representative Samples. *Time & Society*, 25(2), 169–192.
- Kruger, D. J., Reischl, T., i Zimmerman, M. A. (2008). Time Perspective As A Mechanism For Functional Developmental Adaptation. *Journal of Social, Evolutionary and Cultural Psychology*, 2(1), 1-22.
- Láng, A., i Lénárd, K. (2015). The Relation Between Memories Of Childhood Psychological Maltreatment and Machiavellianism. *Personality and Individual Differences*, 77, 81-85.
- Li, N. P., i Czarna, A. Z. (2013). Quick and Dirty: Some Psychosocial Costs Associated With The Dark Triad in Three Countries. *Evolutionary Psychology*, 11(1), 172-185.
- Lyons, M., i Rice, H. (2014). Thieves Of Time? Procrastination and The Dark Triad of Personality. *Personality and Individual Differences*, 61, 34-37.
- Manson, J. H. (2020). Is Narcissism A Slow Life History Strategy Indicator?: The Answer Depends On The LHS Instrument. *Evolutionary Psychology*, 18(3), 1-10.
- Maples, J. L., Lamkin, J., i Miller, J. D. (2014). A Test of Two Brief Measures of The Dark Triad: The Dirty Dozen and Short Dark Triad. *Psychological Assessment*, 26(1), 326-331.
- McDonald, M. M., Donnellan, M. B., i Navarrete, C. D. (2012). A Life History Approach To Understanding The Dark Triad. *Personality and Individual Differences*, 52, 601-605.
- Međedović, J. (2016). Can Family Risk-Factors Moderate The Link Between Psychopathy and Life History Strategy? *Psihološka istraživanja*, 19(1), 23-34.
- Međedović, J. (2020). On The Incongruence Between Psychometric and Psychological-Biodemographic Measures of Life History. *Human Nature*, 31, 341-360.

- Mijoč, J. (2017). *Deskriptivna statistika SPSS. On-line nastavni materijali*. Osijek: Ekonomski fakultet. http://www.efos.unios.hr/statisticka-analiza-poslovnih-podataka/wp-content/uploads/sites/189/2013/04/SAPP_9_Deskriptivna_SPSS.pdf
- Miller, J. D., Hoffman, B. J., Gaughan, E. T., Gentile, B., Maples, J., i Campbell, W. K. (2011). Grandiose and Vulnerable Narcissism: A Nomological Network Analysis. *Journal of Personality*, 79(5), 1013-1042.
- Muris, P., Merckelbach, H., Otgaar, H., i Meijer, E. (2018). The Malevolent Side Of Human Nature: A Meta Analysis and Critical Review Of The Literature On The Dark Triad (Narcissism, Machiavellianism and Psychopathy). *Perspective on Psychological Science*, 12(2), 183-204.
- Orost, G., Dombi, E., Tóth-Király, I., i Roland-Lévy, C. (2017). The Less is More: The 17-Item Zimbardo Time Perspective Inventory. *Current Psychology*, 36, 39-47.
- Paulhus, D. L., i Williams, K. M. (2002). The Dark Triad Of Personality: Narcissism, Machiavellianism and Psychopathy. *Journal of Research in Personality*, 36, 556–563.
- Pilarska, A. (2019). Assessing Individual Variation in Action Identification: Translation, Validation, and Shortening of the Polish Behavior Identification Form (BIF). *Psychological Reports*, 123(4), 1470-1492.
- Schreiber, A., i Marcus, B. (2020). The Place Of The 'Dark Triad' In General Models Of Personality: Some Meta - Analytic Clarification. *Psychological Bulletin*, 146(11), 1021-1041.
- Sear, R. (2020). Do Human 'Life History Strategies' Exist? *OSF 2020*. DOI: [10.31219/osf.io/hjezb](https://doi.org/10.31219/osf.io/hjezb)
- Slepian, M. L., Masicampo, E. J., i Ambady, N. (2015). Cognition From On High and Down Low: Verticality and Construal Level. *Journal of Personality and Social Psychology*, 108(1), 1-17.
- Stolarski, M., Czarna, A. Z., Malesza, M., i Szymańska, A. (2017). Here And Now: Sociosexuality Mediates The Associations Between Dark Triad And Time Perspectives (In Females). *Personality and Individual Differences*, 111, 119-123.
- Strouts, P. H., Brase, G. L., i Dillon, H. M. (2016). Personality and Evolutionary Strategies: The Relationships Between HEXACO Traits, Mate Value, Life History Strategy and Sociosexuality. *Personality and Individual Differences*, 115(1), 128-132.
- Trahair, C., Baran, L., Flakus, M., Kowalski, C. M., i Rogoza, R. (2020). The Structure Of The Dark Triad Traits: A Network Analysis. *Personality and Individual Differences*, 167, 1-7.

- Trope, Y., i Liberman, N. (2003). Temporal Construal. *Psychological Review*, 110(3), 403-421.
- Trope, Y., i Liberman, N. (2010). Construal-Level Theory Of Psychological Distance. *Psychological Review*, 117(2), 440-463.
- Vallacher, R. R., i Wegner, D. M. (1989). Levels of Personal Agency: Individual Variation In Action Identification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(4), 660-671.
- Vaughan, R., Madigan, D. J., Carter, G. L., i Nicholls, A. R. (2019). The Dark Triad in Male and Female Athletes and Non-Athletes: Group Differences and Psychometric Properties of The Short Dark Triad (SD3). *Psychology of Sport and Exercise*, 43, 64-72.
- Vedel, A., i Thomsen, D. K. (2017). The Dark Triad Across Academic Majors. *Personality and Individual Differences*, 116, 86-91.
- Vernon, P. A., Villani, V. C., Vickers, L. C., i Harris, J. A. (2008). A Behavioral Genetic Investigation Of The Dark Triad and The Big 5. *Personality and Individual Differences*, 44, 445-452.
- White, A. (2011). *The Big, Predictable Picture: Construal – Level Reflects Underlying Life History Strategy*. Neobjavljeni magistarski rad. Arizona: Arizona State University.
- Zajenkowski, M., Witowska, J., Maciantowitz, O., i Malesza, M. (2016). Vulnerable Past, Grandiose Present: The Relationship Between Vulnerable and Grandiose Narcissism, Time Perspective and Personality. *Personality and Individual Differences*, 98, 102-106.
- Zimbardo, P. G., i Boyd, J. N. (1999). Putting Time In Perspective: A Valid, Reliable Individual – Differences Metric. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77(6), 1271-1288.

INTERNET IZVORI

Standardna klasifikacija zanimanja na tržištu rada u Federaciji Bosne i Hercegovine. (18.03.2004). Preuzeto: 05.04.2021 sa: <http://www.fbihvlada.gov.ba/bosanski/zakoni/2004/odluke/dodatak%20odluci%20183.pdf>

8. PRILOZI

Prilog br. 1. Prljavih dvanaest;

Prilog br. 2. Zimbardov inventar vremenskih perspektiva;

Prilog br. 3. Mini-K;

Prilog br. 4. BIF;

Prilog br. 5. Dijagrami predikcije lokalnih i globalnih trendova;

Prilog br. 6. Matrica inter-item korelacija Dijagrama predikcije lokalnih i globalnih trendova;

Prilog br. 7. Item-total korelacije Dijagrama predikcije lokalnih i globalnih trendova;

Prilog br. 8. Histogram makijavelizma;

Prilog br. 9. Histogram psihopatije;

Prilog br. 10. Histogram narcisoidnosti;

Prilog br. 11. Histogram negativne prošlosti;

Prilog br. 12. Histogram pozitivne prošlosti;

Prilog br. 13. Histogram fatalističke sadašnjosti;

Prilog br. 14. Histogram hedonističke sadašnjosti;

Prilog br. 15. Histogram futurizma;

Prilog br. 16. Histogram Mini-K;

Prilog br. 17. Histogram BIF-a;

Prilog br. 18. Histogram Dijagrama predikcije lokalnih i globalnih trendova;

Prilog br. 1.

Prljavih dvanaest;

DD

Molim Vas da u nastavku pročitate svaku tvrdnju i najiskrenije što možete, odgovorite na pitanje: u kojoj mjeri se ono što tvrdnja izražava odnosi na mene?

Odaberite odgovarajući broj pri čemu je:

1 – potpuno netačno

5 – donekle tačno

2 - uglavnom netačno

6 – uglavnom tačno

3 – donekle netačno

7 – potpuno tačno

4 – nisam siguran/na

1.	Sklon/a sam da manipulišem drugim ljudima kako bih dobio/la ono što želim.	1	2	3	4	5	6	7
2.	Varao/la sam i lagao/la sam da bih dobio/la ono što želim.	1	2	3	4	5	6	7
3.	Laskao/la sam drugima da bih dobio/la ono što želim.	1	2	3	4	5	6	7
4.	Sklon/a sam da iskoristim druge da bih dobio/la ono što želim.	1	2	3	4	5	6	7
5.	Sklon/a sam da ne osjećam često kajanje.	1	2	3	4	5	6	7
6.	Ne razmišljam previše da li je nešto moralno ili nije.	1	2	3	4	5	6	7
7.	Sklon/a sam da budem neosjetljiv/a prema drugima.	1	2	3	4	5	6	7
8.	Sklon/a sam da budem ciničan/na.	1	2	3	4	5	6	7
9.	Želim da mi se drugi dive.	1	2	3	4	5	6	7
10.	Želim da drugi ljudi obraćaju pažnju na mene.	1	2	3	4	5	6	7
11.	Težim da imam visok status u grupi kojoj pripadam.	1	2	3	4	5	6	7
12.	Sklon/a sam da tražim posebne usluge od drugih.	1	2	3	4	5	6	7

1 - 4 – makijavelizam

5 - 8 – psihopatija

9 – 12 - narcisoidnost

Prilog br. 2.

Zimbardov inventar vremenskih perspektiva;

ZTPI

Pročitajte svaku tvrdnju i najiskrenije što možete, odgovorite na pitanje: u kojoj mjeri se ono što tvrdnja izražava odnosi na mene?

Zaokružite odgovarajući broj. Brojevi znače sljedeće:

1	2	3	4	5
uopće se ne odnosi na mene		podjednako se i odnosi i ne odnosi na mene		u potpunosti se odnosi na mene

1. Poznati prizori, zvukovi i mirisi iz djetinjstva često mi donose bujicu predivnih uspomena.	1	2	3	4	5
2. Često razmišljam o tome što sam sve tijekom života trebao napraviti drugačije.	1	2	3	4	5
3. Ugodno mi je razmišljati o vlastitoj prošlosti.	1	2	3	4	5
4. Kada nešto želim postići, točno postavim ciljeve i razmotrim kako ih mogu ostvariti.	1	2	3	4	5
5. Bit će što bude, bez obzira što ja radim.	1	2	3	4	5
6. Sjećanja na dobra vremena lako mi padaju na pamet.	1	2	3	4	5
7. Važno mi je unijeti uzbuđenje u svoj život.	1	2	3	4	5
8. Razmišljam o dobrim stvarima koje sam propustio u svom životu.	1	2	3	4	5
9. Nema smisla brinuti oko budućnosti kad ionako ni na što ne mogu utjecati.	1	2	3	4	5
10. Završavam zadatke na vrijeme zahvaljujući svom redovitom radu.	1	2	3	4	5
11. Volim riskirati kako bih unio uzbuđenje u svoj život.	1	2	3	4	5
12. Kada imam posla koji trebam obaviti sposoban sam odoljeti iskušenjima.	1	2	3	4	5
13. Zna me ponijeti uzbuđenje trenutka.	1	2	3	4	5
14. Razmišljam o lošim stvarima koje su mi se dogodile u prošlosti.	1	2	3	4	5
15. Moj životni put kontroliraju sile na koje ne mogu utjecati.	1	2	3	4	5

1,3,6 – pozitivna prošlost; 2,8,14 - negativna prošlost; 5,9,15 - fatalistička sadašnjost;
7,11, 13 - hedonistička sadašnjost; 4,10,12 - futurizam;

Prilog br. 3.

Mini – K;

MINI – K

Pročitajte svaku tvrdnju i najiskrenije što možete odgovorite na pitanje: u kojoj mjeri se ono što tvrdnja izražava odnosi na mene?

Odaberite odgovarajući broj pri čemu je:

1 POTPUNO NETAČNO	2 UGLAVNOM NETAČNO	3 NISAM SIGURAN/NA	4 UGLAVNOM TAČNO	5 POTPUNO TAČNO				
1. Često mogu da predvidim kako će se neki događaji završiti.			1	2	3	4	5	
2. Pokušavam da razumijem kako sam se našao/la u nekom problemu da bih ga riješio/la.			1	2	3	4	5	
3. Često nalazim dobre strane neke loše situacije.			1	2	3	4	5	
4. Ne odustajem dok ne riješim svoje probleme.			1	2	3	4	5	
5. Često unaprijed planiram stvari.			1	2	3	4	5	
6. Izbjegavam da rizikujem.			1	2	3	4	5	
7. Dok sam odrastao/la imao/la sam bliske i tople odnose sa mojom majkom.			1	2	3	4	5	
8. Dok sam odrastao/la imao/la sam bliske i tople odnose sa svojim ocem.			1	2	3	4	5	
9. Imam bliske i tople odnose sa svojom djecom (ukoliko imate djecu).			0*	1	2	3	4	5
10. Imam bliske i tople odnose sa svojim seksualnim partnerom.			1	2	3	4	5	
11. Više volim da imam jednu nego nekoliko seksualnih veza u isto vrijeme.			1	2	3	4	5	
12. Potrebno mi je da budem emotivno jako blizak/bliska sa partnerom prije nego što imam seks sa njim/njom.			1	2	3	4	5	
13. Često sam u kontaktu sa svojim rođacima.			1	2	3	4	5	
14. Često dobijam emotivnu podršku i praktičnu pomoć od svojih rođaka.			1	2	3	4	5	
15. Često pružam emotivnu podršku i praktičnu pomoć svojim rođacima.			1	2	3	4	5	
16. Često sam u kontaktu sa svojim prijateljima.			1	2	3	4	5	
17. Često dobijam emotivnu podršku i praktičnu pomoć od svojih prijatelja.			1	2	3	4	5	
18. Često pružam emotivnu podršku i praktičnu pomoć svojim prijateljima.			1	2	3	4	5	
19. Čvrsto sam povezan/a sa ljudima i dešavanjima iz svoje zajednice.			1	2	3	4	5	
20. Religija mi predstavlja važnu stvar u životu.			1	2	3	4	5	

0* - nemam djecu

Prilog br. 4.

BIF;

BIF

Bilo koje ponašanje se može objasniti na različite načine. Tako jedna osoba može radnju 'pranje odjeće' opisati kao 'uklanjanje nečistoće sa odjeće', a druga osoba je može opisati kao 'stavljanje odjeće u mašinu za veš'. Zanimaju me Vaše lične preferencije za to kako se različita ponašanja mogu opisati. U nastavku slijedi nekoliko radnji. Poslije svake radnje bit će Vam ponuđena dva izbora različitih načina kojima se radnja može opisati. Vaš zadatak je da odaberete opciju, 1 ili 2 koja najbolje opisuje ponašanje za Vas. Dakle, odaberite opciju za koju lično vjerujete da bolje opisuje radnje navedene u nastavku. Ne postoje tačni ili pogrešni odgovori. Ljudi se jednostavno razlikuju u svojim preferencijama prilikom opisa različitih ponašanja.

1. Ubiranje jabuka:	1) Uzeti nešto za jelo*	2) Otkidanje jabuke sa grane
2. Krečenje prostorije:	1) Povlačenje poteza četkom	2) Osvježavanje prostorije*
3. Zaključavanje vrata:	1) Stavljanje ključa u bravu	2) Zaštita kuće*
4. Glasanje:	1) Utjecaj na izbore*	2) Označavanje glasačkog listića
5. Ispunjavanje testa ličnosti:	1) Odgovaranje na pitanja	2) Otkrivanje kakvi smo*
6. Pozdravljanje nekog:	1) Reći 'Zdravo'	2) Pokazivanje ljubaznosti*
7. Raditi test:	1) Pokazivanje znanja*	2) Odgovaranje na pitanja
8. Odolijevanje iskušenju:	1) Reći 'Ne'	2) Pokazivanje moralne hrabrosti*
9. Putovanje automobilom:	1) Praćenje mape	2) Razgledanje krajolika*
10. Razgovor sa djetetom:	1) Poučavanje djeteta nečemu*	2) Korištenje jednostavnih riječi

* konstrukcije višeg nivoa;

Prilog br. 5.

Dijagrami predikcije lokalnih i globalnih trendova;

DIJAGRAMI PREDIKCIJE LOKALNIH I GLOBALNIH TRENDOVA

U nastavku slijede Dijagrami koji prikazuju određene podatke. Vaš zadatak je da procijenite da li će krivulja prikazana na dijagramu, u budućnosti rasti, opadati ili ostati ista, tako što ćete odabrati odgovarajući broj, pri čemu je:

1 – vrlo vjerovatno će doći do pada	5 – možda će doći do porasta
2 – vjerovatno će doći do pada	6 – vjerovatno će doći do porasta
3 – možda će doći do pada	7 – vrlo vjerovatno će doći do porasta
4 – ostat će ista	

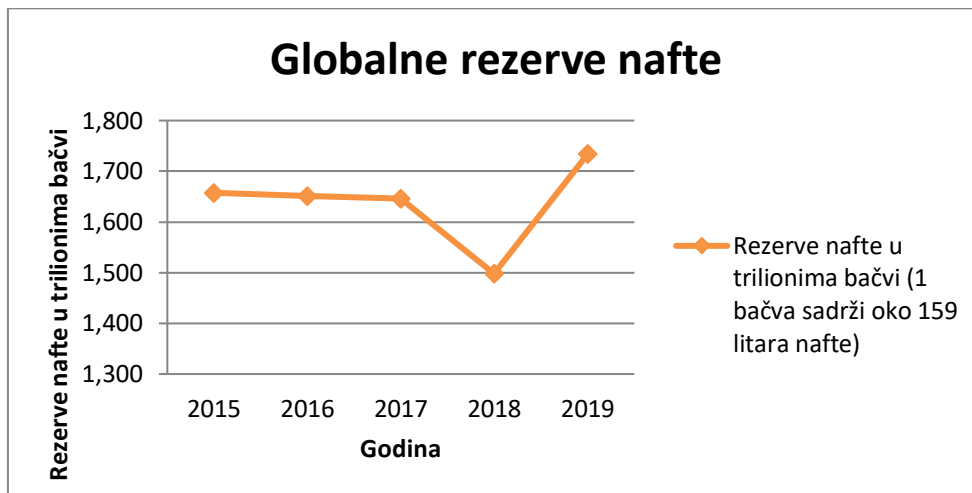
Pokušajte svoju procjenu dati na osnovu podataka prikazanih na Dijagramima.

Da li će broj aktivnih korisnika facebook-a u svijetu rasti, opadati ili ostati isti?

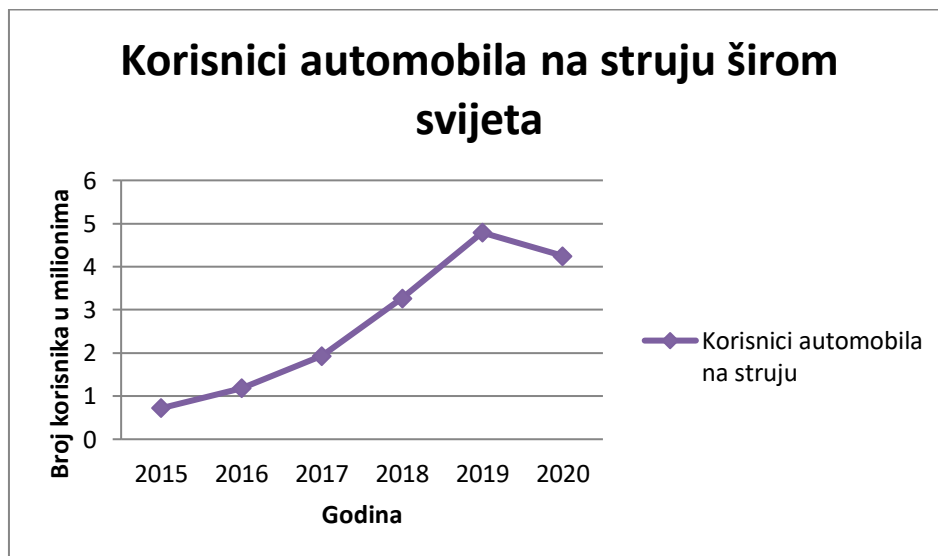
1 2 3 4 5 6 7

Da li će globalne rezerve nafte rasti, opadati ili ostati iste?

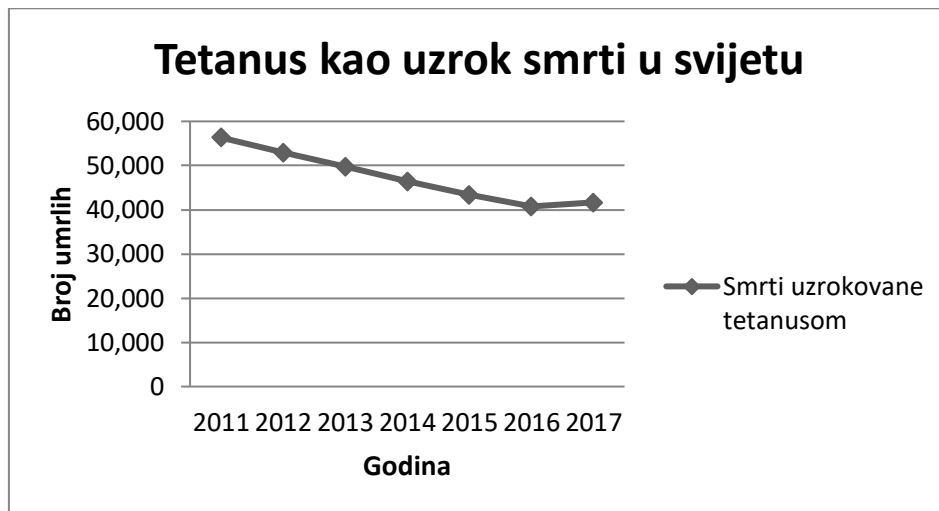
1 2 3 4 5 6 7

Da li će broj korisnika automobila na struju u svijetu rasti, opadati ili ostati isti?

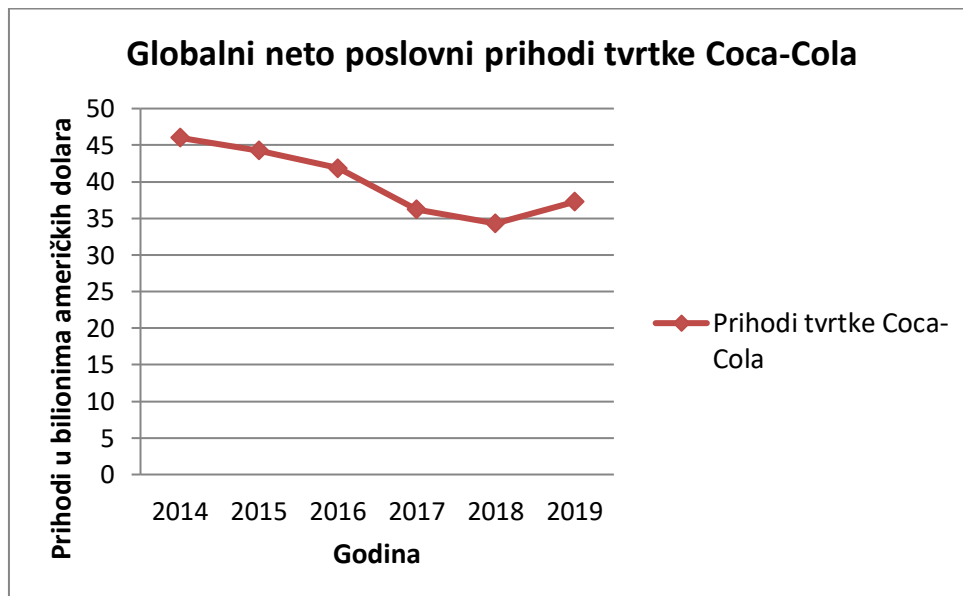
1 2 3 4 5 6 7

Da li će broj umrlih od tetanusa rasti, opadati ili ostati isti?

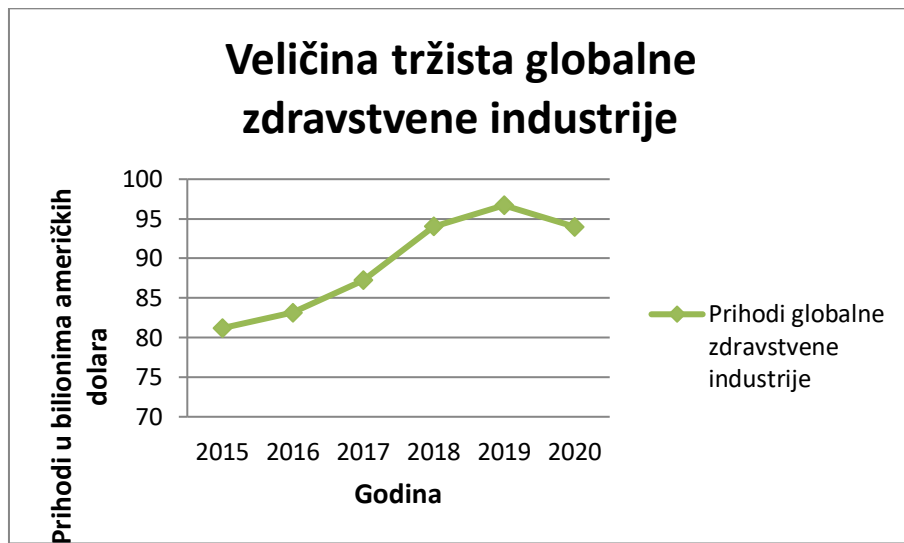
1 2 3 4 5 6 7

Da li će globalni prihodi tvrtke Coca-Cola rasti, opadati ili ostati isti?

1 2 3 4 5 6 7

Da li će globalno tržište zdravstvene industrije rasti, opadati ili ostati isto?

1 2 3 4 5 6 7

Prilog br. 6.

Matrica inter-item korelacija Dijagrama predikcije lokalnih i globalnih trendova;

Čestice	1.	2.	3.	4.	5.	6.
1. Da li će broj aktivnih korisnika facebook-a u svijetu rasti, opadati ili ostati isti?	1	-.11	.10	-.06	-.21	.16
2. Da li će globalne reserve nafte rasti, opadati ili ostati iste?		1	.11	.13	.20	.10
3. Da li će broj korisnika automobile na struju rasti, opadati ili ostati isti?			1	.04	-.01	.28
4. Da li će broj umrlih od tetanusa rasti, opadati ili ostati isti?				1	.11	.05
5. Da li će globalni prihodi tvrtke Coca-Cola rasti, opadati ili ostati isti?					1	-.05
6. Da li će globalno tržište zdravstvene industrije rasti, opadati ili ostati isto?						1

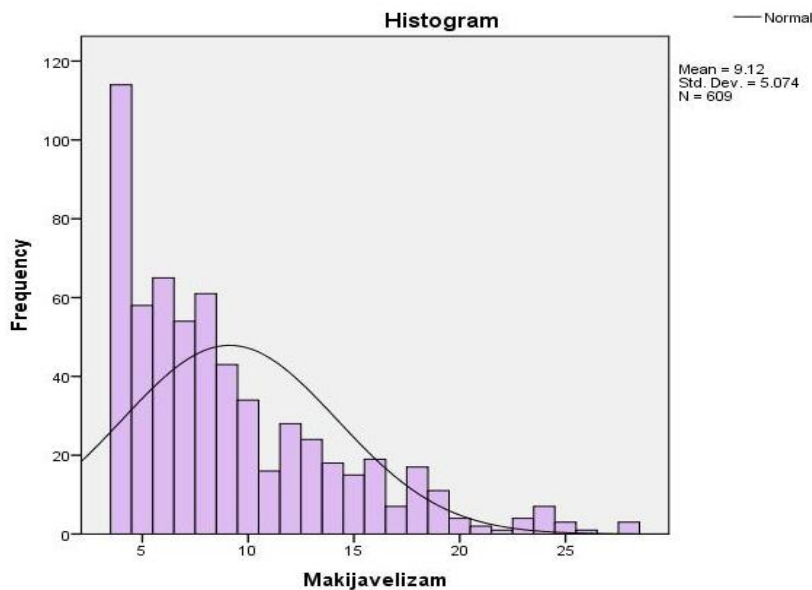
Prilog br. 7.

Item-total korelacije Dijagrama predikcije lokalnih i globalnih trendova;

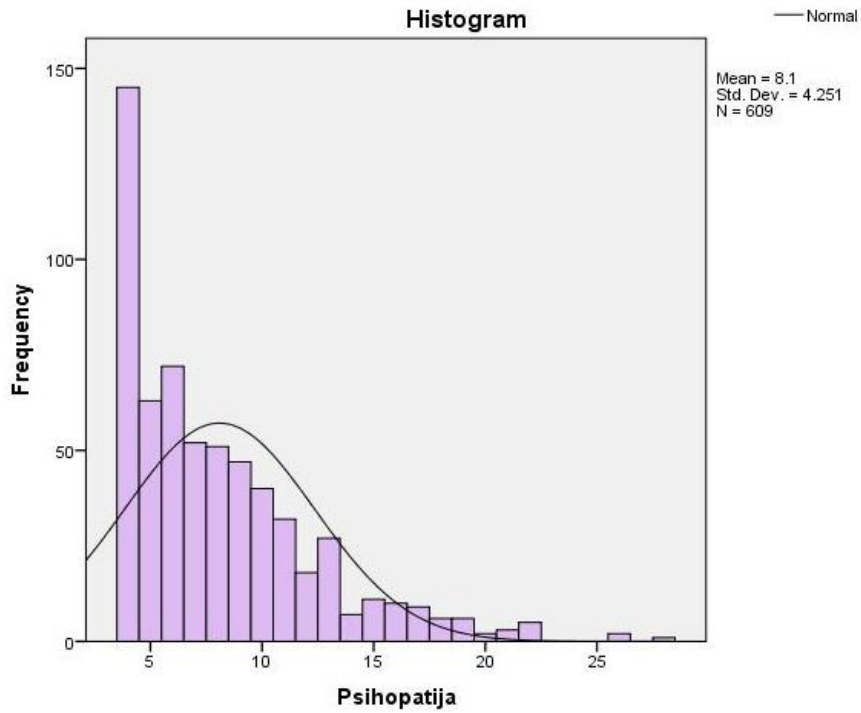
Čestice	<i>M</i>	<i>V</i>	<i>r</i>	<i>R</i> ²	<i>α</i>
1. Da li će broj aktivnih korisnika facebook-a u svijetu rasti, opadati ili ostati isti?	22.78	17.05	-.06	.08	.35
2. Da li će globalne reserve nafte rasti, opadati ili ostati iste?	22.73	14.36	.15	.08	.15
3. Da li će broj korisnika automobile na struju rasti, opadati ili ostati isti?	21.24	15.29	.22	.09	.11
4. Da li će broj umrlih od tetanusa rasti, opadati ili ostati isti?	22.11	16.15	.10	.03	.21
5. Da li će globalni prihodi tvrtke Coca-Cola rasti, opadati ili ostati isti?	24.07	17.71	.01	.08	.27
6. Da li će globalno tržište zdravstvene industrije rasti, opadati ili ostati isto?	21.16	14.96	.23	.10	.10

M-aritmetička sredina nakon uklanjanja čestice; *V* – varijanca skale nakon uklanjanja čestice; *r* – korigirana item-total korelacija; *R*²- koeficijent determinacije; *α*-pouzdanost nakon uklanjanja čestice;

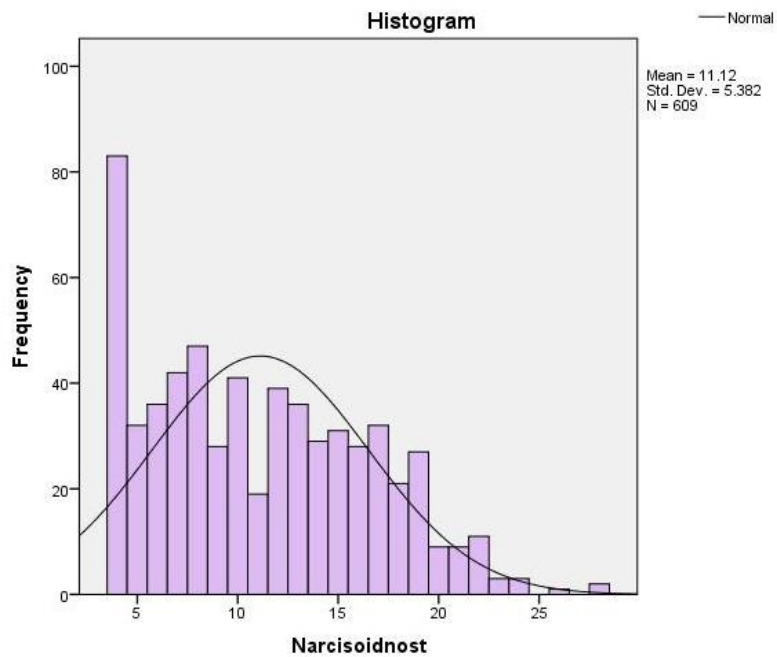
HISTOGRAMI
MRAČNA TRIJADA

Prilog br. 8.
Histogram makijavelizma;

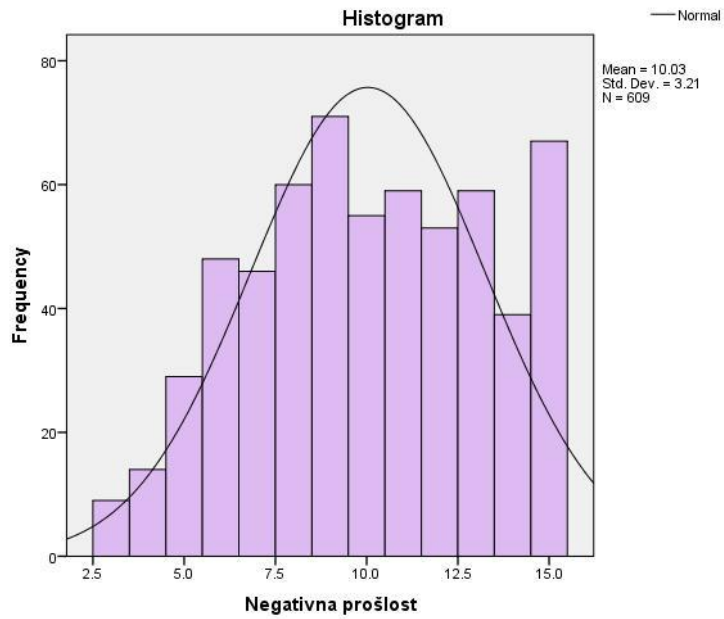

Prilog br. 9.
Histogram psihopatije;

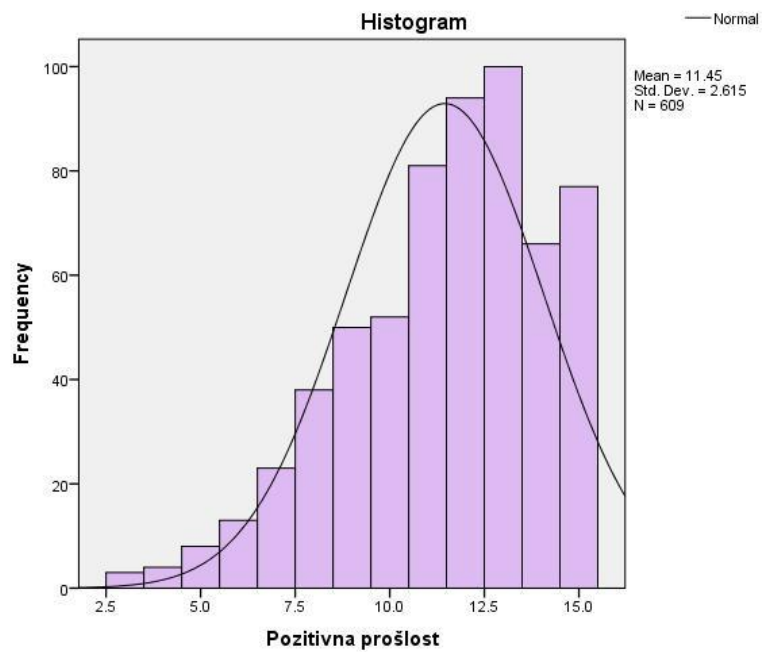

Prilog br. 10.
Histogram narcisoidnosti;

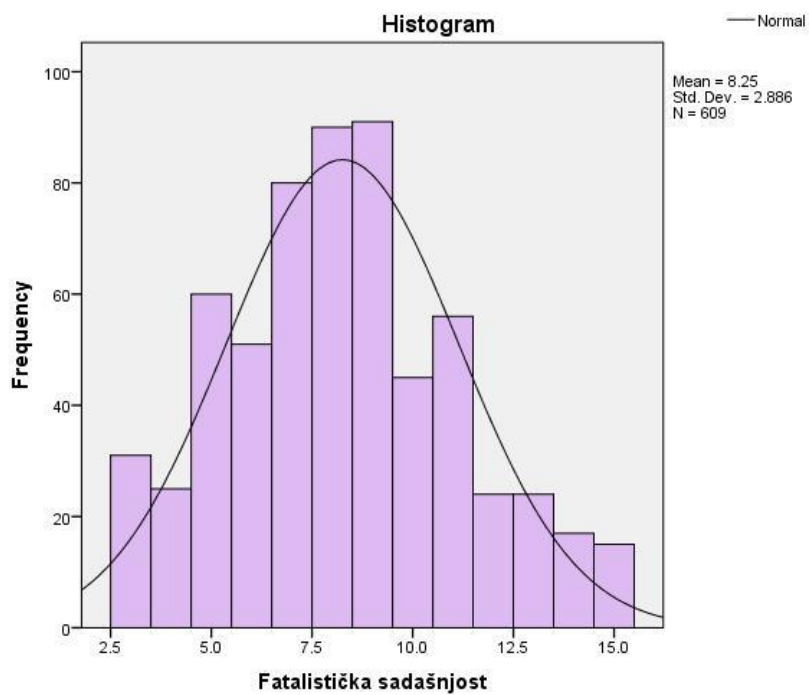
VREMENSKA PERSPEKTIVA

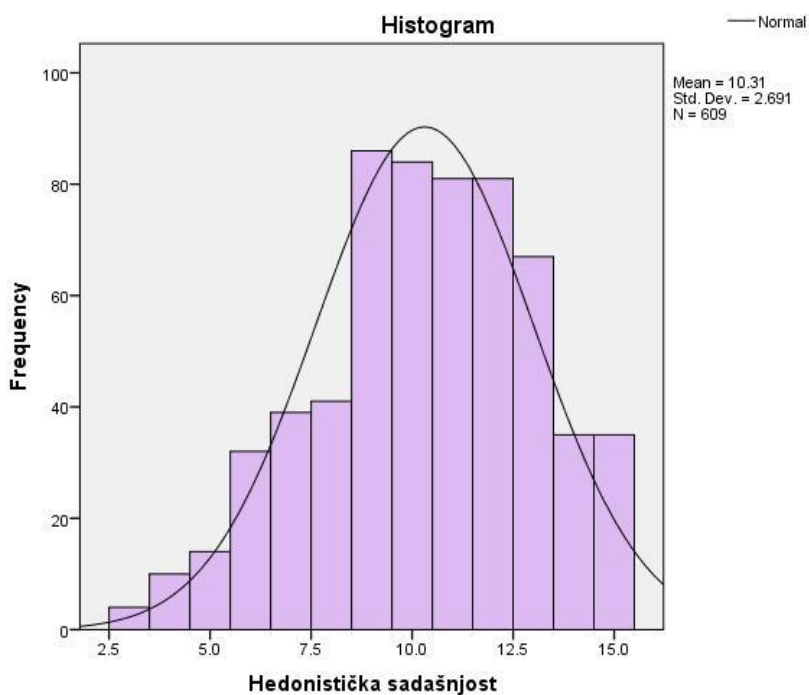
Prilog br. 11.
Histogram negativne prošlosti;

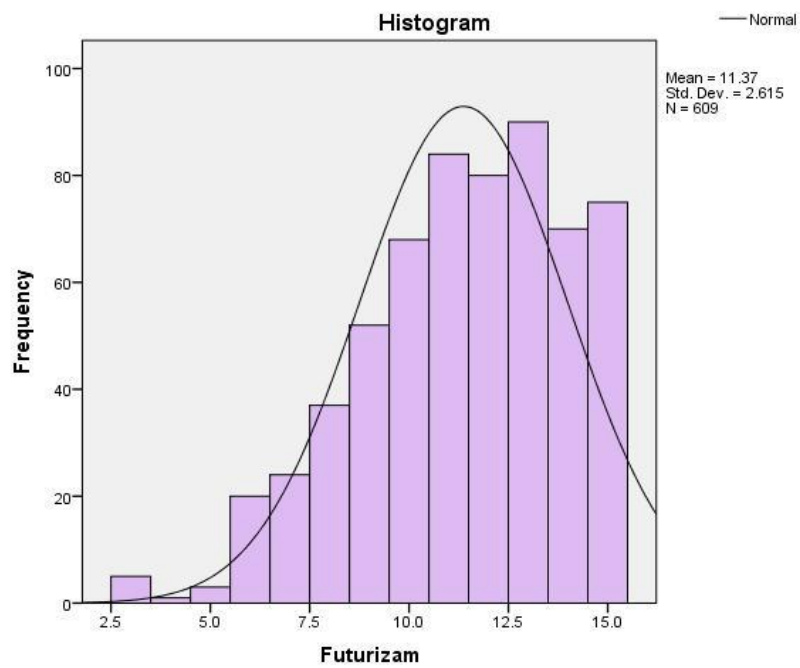
Prilog br. 12.
Histogram pozitivne prošlosti;

Prilog. br. 13.
Histogram fatalističke sadašnjosti;

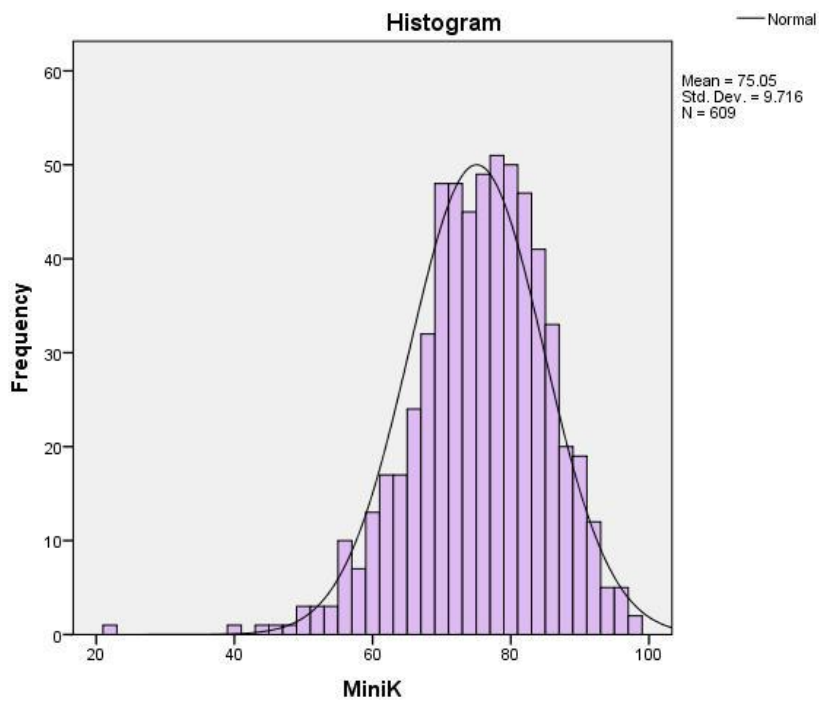

Prilog br. 14.
Histogram hedonističke sadašnjosti;

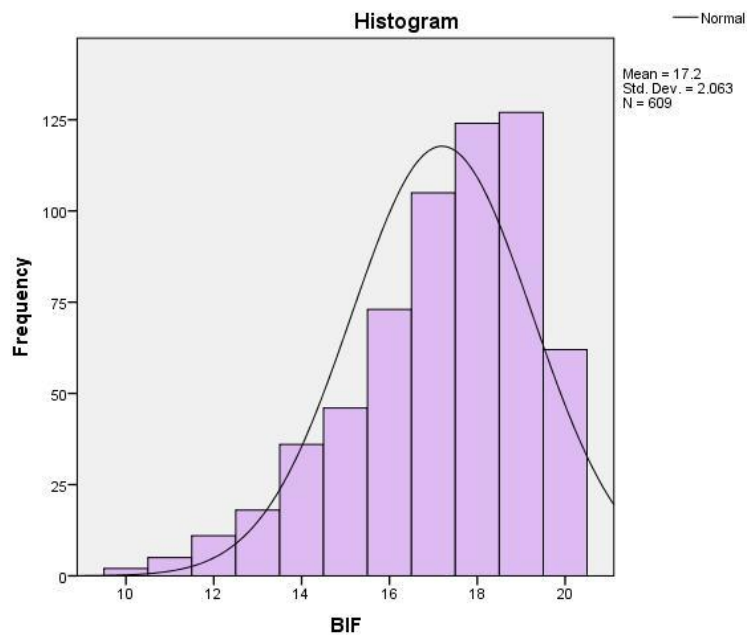

Prilog br. 15.
Histogram futurizma;

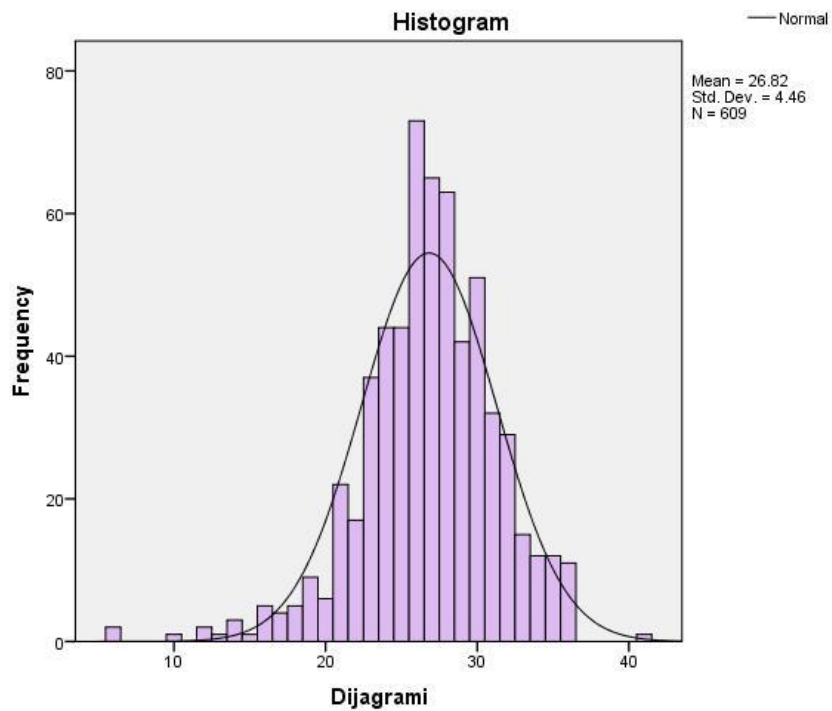
MINI-K

Prilog br. 16.
Histogram Mini-K;

Prilog br. 17.
Histogram BIF-a;

Prilog br. 18.
Histogram Dijagrama predikcije lokalnih i globalnih trendova;